

मार्च 2005 Rs. 12 /-

चांदोबा

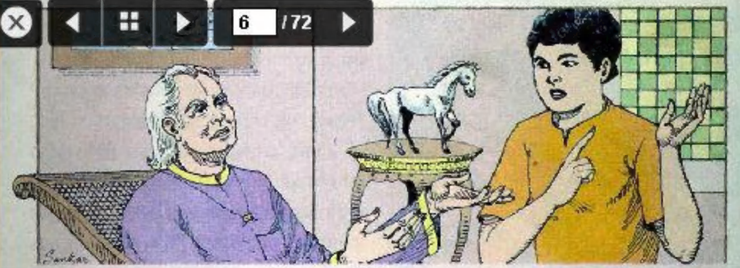
या अंकात
जी-मॅनचं साहस
अनुभवा

Statement about Ownership of
CHANDOBA (Marathi)
Rule 8 (Form VI), Newspaper
(Central) Rules, 1956

1. **Place of Publication**
   82 Defence Officers Colony
   Ekkatuthangal, Chennai-600097
2. **Periodicity of Publication**
   MONTHLY
   1st of each calendar month
3. **Printer's Name**
   B. VISWANATHA REDDI
   Nationality
   INDIAN
   Address
   82 Defence Officers Colony
   Ekkatuthangal, Chennai-600097
4. **Publisher's Name**
   B. VISWANATHA REDDI
   Nationality
   INDIAN
   Address
   82 Defence Officers Colony
   Ekkatuthangal, Chennai-600097
5. **Editor's Name**
   B. VISWANATHA REDDI
   (Viswam)
   Nationality
   INDIAN
   Address
   82 Defence Officers Colony
   Ekkatuthangal, Chennai-600097
6. Name and Address of individuals who own the newspaper
   Chandamama India Ltd.
   Board of Directors:
   1. P. Sudhir Rao
   2. Vinod Sethi
   3. B. Viswanatha Reddi
   82 Defence Officers Colony
   Ekkatuthangal, Chennai-600097

I, **B. Viswanatha Reddi,** *do hereby declare that the particulars given above are true to the best of my knowledge and belief.*

(Sd.) B. VISWANATHA REDDI
1st March 2005 — *Publisher*

कमेरची सूचना

लक्ष्मणदास सिंहपुरींत राहात होता. त्याला तीन मुलगे व तीन मुली होत्या. सर्वांची लग्नें झाली होती आणि सगळेजण त्याच गांवात राहात होते. लक्ष्मणदासची एक तीव्र इच्छा होती कीं त्याची एखादी तसबीर असावी. पण त्यांच्या गांवात अशी चित्रें काढणारा कुणीही चित्रकार नव्हता. लक्ष्मणदासचे आपल्या नातवावर, शंकरवर फार प्रेम होते. शंकरने चित्रकलेचा अभ्यास करावा असं लक्ष्मणदास त्याला लहानपणापासूनच सांगत होता.

पण आपल्याला चित्रकलेंत मुळीच रस नाही असे शंकरने आजोबांना स्पष्टच सांगून टाकले. कोणत्याही परिस्थितींत ते चित्रकार होणार नव्हता. आता शंकर अठरा वर्षांचा झाला, तरीदेखील त्याला चित्रकलेची गोडी लागली नाही. जेव्हां लक्ष्मणदास खूप आजारी पडला, तेव्हां त्याने नातवाला सांगितले, "आता मी कांही फार दिवस राहाणार नाही. मरायच्यापूर्वी माझं एखादं चित्र असावं असं मला नेहमी वाटत होतं. पण ते माझं स्वप्न, आता केवळ एक स्वप्नच राहील." आजोबांचा आवाज अगदी केविलवाणा झाला होता.

शंकरने धीर एकवटून म्हटले, "तुमची इच्छा पूर्ण करायला मी आत्ताच शहरांत जातो, आणि तिथून एखाद्या चित्रकाराला घेऊन येतो."

नातवाचे हे आश्वासक शब्द ऐकून लक्ष्मणदास बेहद्द खूष झाला. त्याने नातवाला म्हटलं, "तुझा हा निर्णय बरोबर आहे, पण हे कळल्यानंतर लोक हंसतील, या वयांत ही इच्छा धरलेली ऐकून मला टोमणे मारतील. आपल्या कुटुंबात सुमारे तीसजण आहेत. तू त्या चित्रकाराला सांग कीं आपल्या साऱ्या परिवाराचे चित्र त्याने काढले पाहिजे. म्हणजे त्यांत माझे चित्र येईलच!"

शंकर शहरांत गेला. त्याने चित्रकाराला शंभर रुपये द्यायचे असे मनाशी ठरवले होते. पण चित्रकाराने सांगितले की ह्या कामासाठी दहा हजार रुपये अगोदर दिले, तरच तो हे काम करुं शकला असता. त्याचे म्हणणे होते कीं इतक्याजणांचे एकत्र

श्री रामकमल

चित्र काढायचे म्हणजे त्याच्यावर बरीच मेहनत करावी लागली असती. प्रत्येकाचा चेहरा स्पष्टपणे दाखवायचा म्हणजे कांही सोपे काम नव्हते. त्याची ही मागणी ऐकून शंकर गार पडला. आता त्याला कळले कीं त्याचे आजोबा त्याने चित्रकार व्हावे म्हणून इतका आग्रह कां धरीत होते ते! एवढी मोठी रकम देणे त्याला कांही शक्य नव्हते. नाईलाजाने तो सिंहपुरीला जायला निघाला. सुदैवाने त्यावेळी त्याची भेट कमेरशी झाली.

कमेरजवळ एक यंत्र होते. त्या यंत्रात पांढरे कापड ठेवायचे आणि मंत्रोच्चारण करीत जे दृश्य यंत्रासमोर दिसत असे, त्याची प्रतिमा त्या कापडावर चित्रासारखी उमटत असे. चित्रकारांनी काढलेल्या चित्रापेक्षां हे यंत्रातले चित्र जास्त स्पष्ट व सहजसुंदर दिसत असे.

"मला तुझ्या इच्छेबद्दल माहिती आहे. तुमच्या परिवाराचे चित्रांकन करण्यासाठी ह्या यंत्राचा उपयोग करता येईल. त्यासाठी जास्त नाही, फक्त पन्नास रुपये तू मला दे!" कमेरने सांगितलं.

शंकरला आनंद झाला. पण शंका वाटून त्याने विचारले, "हे यंत्र तुला कुठे मिळालं?"

कमेरने न चांचरता स्पष्ट उत्तर दिलं, "माझे मामा या मंत्रतंत्रात प्रवीण आहेत. वर्षापूर्वी त्यांनी हे यंत्र तयार केलं आणि मला दिलं. माझ्या साऱ्या नातेवाईकांना बरोबर घेऊन मीही सर्वांचे एकत्र असे एक चित्र काढले आहे. हे बघ!" असे म्हणून कमेरने एक कापडाचा तुकडा बाहेर काढला. त्यावरच्या चित्रांत प्रत्येकाचा चेहरामोहरा व छबी अगदी स्पष्ट व रेखीव दिसत होती. पण त्यांच्यापैकी एक माणूस असा होता कीं त्याचे चित्र पाहून हंसायलाच येत होते.

"हा असा विकृत दिसणारा माणूस कोण आहे?" शंकरने आश्चर्याने विचारले.

कमेरने हंसत म्हटले, "यांचं नांव आहे सुरुपी! मी जी चित्रें या यंत्रावर बनवतो, त्यांत कुणी ना कुणी एकजण आपल्याला असा अवश्य दिसेल."

क्षणभर विचार करुन शंकर पुढे म्हणाला, "माझ्या आजोबांची इच्छा आहे कीं त्यांच्या सबंध परिवाराचं एक चित्र बनवावं. त्यांची ही इच्छा पूर्ण करण्यासाठी मी कुठलाही त्याग करायला तयार आहे. फक्त मला चिंता वाटते ती एकाच गोष्टीची! कीं माझ्याऐवजी जर माझे आजोबा चित्रांत कुरुप दिसले तर त्यांना वाईट वाटेल."

"अगोदर तूच कबूल कर कीं मग तुझंच चित्र विकृत दिसेल." कमेर म्हणाला.

दोघेही सिंहपुरीला पोंचले. शंकरने आपल्या परिवारांतल्या सर्व मंडळींना त्या यंत्राचा महिमा सांगितला. त्या यंत्रातून आपले चित्र काढण्यासाठी सारेजण उतावीळ झाले होते.

बागेत सर्वजण एकत्र जमले. साऱ्यांनी चांगली वस्त्रें परिधान केली होती, आणि भरपूर दागदागिने अंगावर घालून साऱ्याजणी नटल्या होत्या.

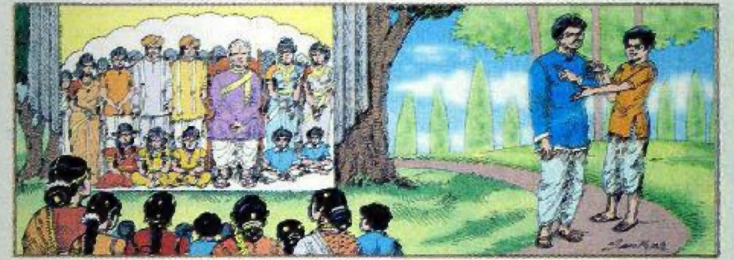
आपले यंत्र घेऊन कमेर सर्वांच्यासमोर उभा राहिला. त्या यंत्रात त्याने एक पांढरेशुभ्र कापड घातले, आणि डोळे मिटून मंत्रोच्चारण केले. नंतर डोळे उघडून ते वस्त्र त्याने शंकरला दिले. त्यांतली आपली छबी पाहून शंकर उदास झाला. त्याचे चित्र पाहून रागावलेला माणूसदेखील हंसत सुटला असता. जवळ असलेले इतर लोक चित्र पाहायला उत्सुक होतेच. ते गडबड करुं लागले. शंकरने ते चित्र त्यांना दिले, आणि तो स्वतः दूर जाऊन उभा राहिला.

कमेरने शंकरची पाठ प्रेमाने थोपटली व म्हटले, "तुझ्या आजोबांचं चित्र पाहायची तुला तीव्र इच्छा होती ना? आवडली कीं नाही त्यांची छबी?"

"मी त्याचं चित्र पाहिलंच नाही. माझी छबी खराब दिसली, तेव्हां माझं मनदेखील दुःखी झालं. आता हे सगळेजण माझी टिंगल करतील!" शंकर म्हणाला. त्यावर मोठ्याने हंसून कमेरने त्याला सांगितले, "तू तुझ्या आजोबांसाठी एवढा मोठा त्याग केलास खरा; पण आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे तू त्यांची तसबीर पाहिलीच नाहीस; तू फक्त स्वतःचीच तसबीर बघितलीस, आता तिकडे बघ!"

शंकरने आपल्या कुटुंबातल्या इतर लोकांकडे निरखून पाहिलं. प्रत्येकजण स्वतःचेच चित्र पाहाण्यांत रमला होता व खूष होत होता. इतरांच्या चित्राकडे पाहाण्यांत कुणालाच रस नव्हता.

तेव्हां कमेर शंकरला म्हणाला, "पाहिलंस ना, आजूबाजूच्या कोणाही व्यक्तीच्या चित्राकडे कुणाचं लक्ष नसतं. प्रत्येकजण फक्त आपलेच चित्र पाहण्यांत गुंग होतो. मनुष्यस्वभाव असाच असतो. म्हणून तुझे चित्र बिघडलेले दिसले, तरी तुझी टिंगल करतील असं मुळीच मनांत आणूं नकोस." कमेरचे हे शब्द ऐकून शंकरची खिन्नता नाहीशी झाली. आता त्याचा चेहरा शांत झाला व मनोमन तो आनंदून गेला. त्याने कमेरला ठरल्यापेक्षां जास्त पैसे दिले आणि त्याला प्रसन्न मनाने निरोप दिला.

मेहनतीचं फळ

त्या रात्री सगळ्या मुलांनी लवकर जेवणें आटोपली आणि आजीजवळ गोष्ट सांगायचा हट्ट मुलांनी धरला. आजीने सगळ्यांकडे प्रेमाने बघितले आणि गोष्टीला सुरवात केली.

फार वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. गंगापुरांत रतन नांवाचा एक शेतकरी राहात होता. त्याच्याकडे चार एकर जमीन होती, पण त्यांतली दोन अेकर जमीन ओसाड आणि खडकाळ होती. रतनला दोन मुलगे होते जेव्हां ते दोघे मोठे झाले आणि आता काम करण्याच्या योग्य अशा वयाचे झाले, तेव्हां रतनची पत्नी वारली.

रतनचा मोठा मुलगा वीर अत्यंत आळशी होता. त्याच्या वडिलांनी त्याला समजावण्याचा खूप प्रयत्न केला, पण कांही उपयोग झाला नाही. वीर वेळेवर जेवायचा, गांवात टवाळकी करायचा, आणि पुन्हां रात्री यथेच्छ जेवून झोपी जायचा. पण धाकटा मुलगा माणिक हा मात्र फार मेहनती होता. तो वडिलांना कामांत मदत करीत असे.

कांही वर्षें उलटली आणि अचानक रतन आजारी पडला. त्याने अंथरुण धरले. एके दिवशी त्याने माणिकला जवळ बोलावले आणि पाणावलेल्या डोळ्यांनी म्हटले, "पोरा, मी आता कांही फार दिवस राहाणार नाही. तुझी मला काळजी नाही. पण तुझ्या भावाची मात्र मला फार फार चिंता वाटते. तू माझी एक इच्छा पूर्ण करशील?"

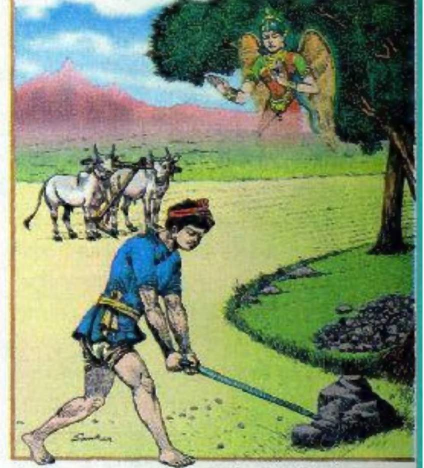
"सांगा बाबा, तुम्हाला जे हवंय तेच मी करीन." मणिकने म्हटलं. त्यावर रतन त्याला म्हणाला, "बाळ, तू कष्टाळू आहेस. परमेश्वर हा कष्टकऱ्याचा पाठीराखा असतो. म्हणून ती खडकाळ जमीन तू घे. माझी खात्री आहे कीं तू मेहनत करुन ती ओसाड जमीन कसशील आणि त्यांत सोन्याचे पीक काढशील. ती शेतीची चांगली जमीन आहे, ती तुझ्या भावाला दे. जरूर पडेल त्यावेळी त्याला मदत करीत राहा." असं म्हणून रतनने डोळे मिटले. त्याला सुखाचे मरण आले होते.

त्यानंतर पित्याने सांगितल्याप्रमाणे माणिकने दोन एकरांची सुपीक जमीन व राहाते घर थोरल्या भावाच्या स्वाधीन केले. तो स्वतः त्या ओसाड जमिनीत एक खोपटे बांधून राहायला लागला व रात्रंदिवस तिथे कष्ट करुं लागला.

माणिकच्या ओसाड शेताच्या हद्दीलगत एक आंवळ्याचे झाड होते. त्या झाडावर एक देवी राहात होती. खडकाळ ओसाड जमिनीत माणिक अविश्रांत मेहनत करीत होता. ते पाहून त्या देवीला त्याची दया आली. त्याच्या मेहनतीचे त्याला चांगले फळ मिळावे, असा ती त्याला आशिर्वाद देत होती. माणिकने ती जमीन साफसूफ केली. दगडगोटे काढून ती नीट नांगरली आणि त्यांत बियाणे पेरले. प्रत्येक बीने रोप धरले आणि शेतांत चांगले पीक तरारले.

इकडे वीरने आपल्या शेताची देखरेख व इतर जबाबदारी दुसऱ्यावर सोंपवली, आणि स्वतः मात्र रिकामटेकडा राहून गप्पाटप्पांत फालतू वेळ घालवत बसला. त्याच्या शेतापेक्षां माणिकचे शेत जास्त चांगले दिसत होते आणि चांगले पीक उभे राहिलेले होते. एके दिवशी जेव्हां वीर माणिकच्या शेतावरुन जात होता, तेव्हां ते बहरलेले शेत पाहून तो चकित झाला. त्याने लगेच माणिकला बोलावले आणि प्रेमाचे नाटक करीत तो म्हणाला, "भाऊ, आपल्या बाबांनी तुला ओसाड जमीन देऊन तुझ्यावर फार मोठा अन्याय केला आहे. तो मला सहन होत नाही. त्यापेक्षां आपण जर आपल्या शेतांची अदलाबदल केली तर ते जास्त योग्य होईल रे!"

भावांच्या मनांत ईर्षा निर्माण झाली आहे. हे माणिकच्या लगेच ध्यानांत आले. पण, त्याला वडिलांची शेवटची इच्छा आठवली आणि त्याने आपले हिरवेगार सुंदर शेत थोरल्या भावाला दिले. माणिकच्यावर जो अन्याय झाला त्याची कथा

गांवाचा प्रमुख भूषण याच्यापर्यंत पोंचली. तो नाराज झाला. त्याने तावडतोब वीरला बोलावून घेतले आणि सांगितले, "वीर, तू आपल्या भावाच्या चांगुलपणा फायदा घेतो आहेस आणि भावावर फार मोठा अन्याय करतो आहेस. पुन्हां जर अशी चूक केलीस तर लक्षांत ठेव. मी तुला जास्तीत जास्त कठोर शिक्षा देईन." त्याने कडक शब्दांत वीरला सुनावले.

दुसऱ्या दिवशी भूषण स्वतः माणिकच्या झोंपडीकडे गेला आणि त्याने बिचारले, "ठीक आहेस ना?" त्यानंतर त्याने तांदळाचे एक पोते झोंपडीत आणवले आणि ते तिथे ठेवीत भूषण म्हणाला, "माणिक, मी हे तांदूळ तुला दान देतोय असं मात्र समजूं नकोस हां! माझी पत्नी आणि मी, आमची दोघांची इच्छा आहे की आमची मुलगी चंदना हिचे लग्न तुझ्याशी व्हावे. माझ्या मुलीलाही

चित्रकथा क्र.२ - श्री ललिता

तू पसंत आहेस. तिच्याशी लग्न करुन तुम्ही दोघेही आमच्याजवळच राहावे."

भूषणचे हे प्रेमळ शब्द ऐकून माणिकचे डोळे पाणावले. त्याने नम्रपणे म्हटले, "हे पाहा साहेब, आपल्या मुलीशी विवाह करायला माझी ना नाही. पण आज माझी परिस्थिती चांगली नाही. माझ्या पत्नीसाठी एखादी चांगली साडी घेण्याचीदेखील माझी आज कुवत नाही. मी वर्षभर मेहनत करीन, थोडे फार पैसे कमावीन आणि त्यानंतरच तुमच्या मुलीशी विवाह करुं शकेन."

माणिकचा हा स्वाभिमान पाहून भूषण फारच खूष झाला. देवीही त्याच्यावर प्रसन्न झाली. दुसऱ्याच दिवशी आंब्याचे रोप लावावे म्हणून माणिक जमीन खणत होता, आणि त्याला जमिनींत सोन्याच्या मोहरांचा एक हंडा मिळाला. तो हंडा घेऊन तो तडक भूषणच्याकडे गेला आणि त्याने सारी हकीकत सांगितली.

भूषण जास्तच खूष झाला नि म्हणाला, "हे बघ माणिक, एखाद्या वनदेवीने तुझ्यावर प्रसन्न होऊन तुला हे बक्षीस दिलं असावं, आता तू माझ्यापेक्षांही जास्त सधन झाला आहेस. आता तर माझ्या मुलीशी लग्न ठरवायला तुझी कांही हरकत नाही ना?"

माणिकने आपली संमती दिली. हे सगळं वीरच्या कानावर गेलं. आपल्या चुकीच्या वागणुकीबद्दल त्याला पश्चात्ताप वाटायला लागला. तो माणिकला भेटून म्हणाला, "अरे भाऊ, मेहनतीचं फळ काय असतं, ते आज मला समजलं. तुझे कष्टाचे फळ लुबाडून मी फार मोठं पाप केलंय. माझी दोन अेकर जमीन आहे तीही तू घेऊन टाक. मी तुझ्याकडे नोकरी करीन आणि मेहनत करुन सुखाने जगीन."

माणिकने भावाला मिठी मारली आणि प्रेमभराने म्हटले, "दादा, आपण दोघेजण मिळून शेतांत कष्ट करुं या. जे कांही असेल, ते यापुढे आपल्या दोघांचं आहे."

आजीने गोष्ट संपवली आणि पुढे म्हटले, "मुलांनो, तुम्हालाही वीरच्या प्रमाणे आता समजलं असेल कीं मेहनतीचं फळ किती आनंद देतं ते! मेहनत म्हणजे कामावर तुमची श्रद्धा असायला हवी. काय?" मुलांनी आनंदाने जोरांत उत्तर दिले, "आजी, यापुढे आम्ही देखील रोजचा अभ्यास व लेखन-वाचन अगदी मनःपूर्वक, श्रद्धेने, करुं!"

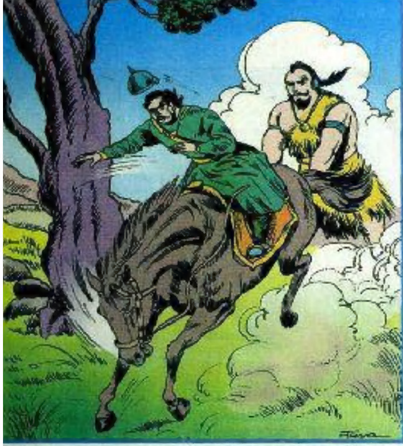
अस्वल्या मांत्रिक

16

(अस्वल्या मांत्रिकाने दुर्मुखराजाला क्षमा केली. तो मायामर्कटाचा शोध घेऊं लागला. अंगरक्षकांनी सांगितले कीं मायामर्कट जीवगुप्ताबरोबर आहे. कालीवर्माबरोबर मांत्रिक तिकडे जायला निघाला. तेवढ्यांत उग्रदंड राक्षसाने मायामर्कटावर दगडी गदा फेकली. तो त्यांतून वाचला आणि घोड्यावर स्वार झाला. त्यानंतर....)

जेव्हां उग्रदंड राक्षसाने पाहिले की मायामर्कटाला गदेमुळे जखम न होता तो वांचला आणि घोड्यावर बसला, तेव्हां उग्रदंड बेभान झाला. त्याने पुन्हां हातांत गदा घेतली आणि नेम धरुन ती फेकली. पण गदा घोड्याच्या डोक्याला लागली. तो जोराने खिंकाळत सैरभैर पळत सुटला, आणि या गडबडीत तो दुसऱ्या घोड्यावर आपटला. त्या घोड्यावरचा सैनिक धाडदिशी खाली पडला. मायामर्कटाने या संधीचा फायदा घेतला व तो त्या घोड्यावर स्वार होऊन नगराच्या दिशेने जाऊं लागला. उग्रदंड त्याचा पाठलाग करील म्हणून मायामर्कटाने अगोदरच जीवगुप्त मंत्र्याला म्हटले, "जीवगुप्त, तुझी प्रत्येक खेळी चुकीची ठरली. मी सरळ चंद्रशिलानगराकडे जातो आहे. तिथे महाराज जितकेतूंना सारी माहिती सविस्तर सांगेन, आणि नगराच्या सुरक्षिततेची सारी व्यवस्था करीन."

किल्ल्याच्या बाहेर निघालेले अस्वल्या मांत्रिक आणि कालीवर्माला बघून जीवगुप्त मंत्री भीतीने

थरथर कांपायला लागला. ते दोघे त्याच्याच दिशेने येत होते. त्याने मायामर्कटाला म्हटलं, "जरा थांब रे! महाबलशाली राक्षस आणि अलौकिक शक्तिंचा स्वामी अस्वल्या मांत्रिकाखेरीज आता चंद्रशिला नगरीला कोणीतरी वांचवू शकेल कां? माझं ऐक. आपण दोघेजण इथून सरळ अरण्यांत पळून जाऊं."

"मंत्रीजी, असला पळपुटेपणा भेकड माणसे करतात. मी तुमच्यासारखा भित्रा नाही. कोणत्याही परिस्थितींत जितकेतु महाराजांना मला ताबडतोब भेटलंच पाहिजे. त्यानंतरच अस्वल्या मांत्रिक आणि कालीवर्माला मारुन टाकण्याची योजना ठरवता येईल." असे म्हणून मायामर्कटाने नगराच्या दिशेने वेगाने घोडा दौडवला.

उग्रदंड राक्षस दांतओंठ खात चिडून म्हणाला, "अरे मंत्री, ना मी तुझ्या सैनिकांचा शत्रू आहे, ना तुमच्या मांडलिक सूर्यभूपतीचा! कालीवर्माला फांसावर चढवण्याची कल्पना तूच सांगितली होतीस. मी तुलाच चांगली कडक शिक्षा देईन. अगोदर घोड्यावरुन खाली उतर."

उग्रदंडाचे बोलणे पूर्ण होण्याअगोदरच जीवगुप्त मंत्र्याने घोड्याला सावध केले आणि तो सैनिकांना ओरडून सांगू लागला, "हा राक्षस आपल्या सर्वांवर तुटून पडेल आणि मारुन टाकील. ज्याला आपले प्राण वांचवायचे असतील, त्या सर्वांनी माझ्याबरोबर यावे." असं म्हणून मंत्री नगराच्या दिशेला जायला लागला.

सूर्यभूपती व सैनिक जीवगुप्ताच्यामागून जायला निघत होते. तितक्यांत उग्रदंडाने एका घोड्याचा पाय पकडला आणि ओढला. घोडा आणि त्याच्यावर बसलेला सैनिक, दोघेही खाली पडले. उग्रदंडाने त्या सैनिकाची मानगूट पकडली आणि त्याला वर उठवून म्हटले, "मला वाटतं, तुझे हातापाय अजून तुटलेले नाहीत. तेव्हां तू अरण्यांत पळून जा. तिकडे नगरापेक्षां जास्त सुरक्षित आहे."

तितक्यांत अस्वल्या मांत्रिक आणि कालीवर्मा तिथे पोंचले. नगराच्या दिशेने पळणाऱ्या सैनिकांना पाहात कालीवर्मा म्हणाला, "उग्रदंडा, मंत्र्या-बरोबरच्या सर्व सैनिकांना तुम्ही सोडून दिलंत आणि या बावळ्याला पकडलंत? तुम्ही जीवगुप्ताला सोडायला नको होतंत."

उग्रदंड राक्षस निराशेने मटकन खाली बसला आणि आपली गदा दूर फेंकत तो म्हणूं लागला, "अस्वल्या मांत्रिका, त्या मायामर्कटाकडून मी फार वाईट बातमी ऐकली. त्याचं म्हणणं होतं कीं तांत्रिक मिथ्यागिश्रानेच माझ्या थोरल्या भावाला मारुन

टाकलं होतं. त्याच्या बोलण्यावर कितपत विश्वास ठेवायचा?"

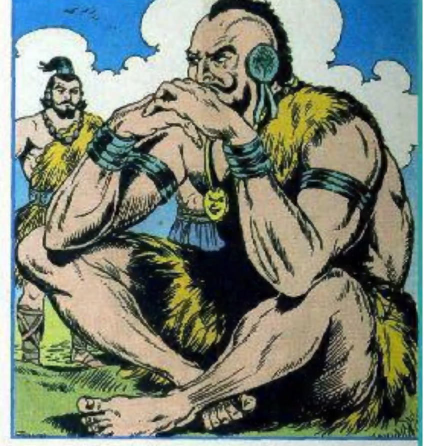
अस्वल्या मांत्रिकाने विचारलं, "तुझ्या भावाचं नांव काय?"

"कालदंड! हे नांव तू यापूर्वी कधी ऐकलं होतंस कां? त्याचं घरदेखील तुम्ही सांगितलेल्या भल्लूकपाद पर्वतावरच आहे." उग्रदंडाने सांगितलं.

अस्वल्या मांत्रिकाने नकारार्थी मान हालवीत म्हटले, "उग्रदंडा, तो मांत्रिक माझ्या गुरुला मारायला उठला आहे. आणि त्याच्यासाठी कोणत्याही क्षुद्र माणसाची मदत तो घेतो आहे. त्याने कांही लोकांना आपल्या मंत्रशक्तिने बांधून ठेवले आहे आणि तो त्यांच्याकडून काम करवून घेतो आहे. कालदंड नांवाचा राक्षस मी ओळखत नाही. पण हा मायामर्कट थोड्याफार मंत्रशक्ती जाणतो. त्याच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवू नकोस."

उग्रदंडाने एकवार आपले शरीर झटकले आणि उभा राहून तो म्हणाला, "माझा थोरला भाऊ जिवंत आहे, ह्यावर माझा पूर्ण विश्वास आहे. कांही वर्षांपूर्वी ब्रम्हपुत्रा नदीच्या खोऱ्यांत आलेल्या कांही नवीन मांत्रिकांना घाबरुन तो तिथून निघून गेला. त्यांच्या मंत्रतंत्रापुढे माझी गदा निरुपयोगी आहे. तुझा गुरु मंत्रतंत्रशक्तीमधे त्यांच्यापेक्षां खूप समर्थ आहे असं तू म्हणतो आहेस, म्हणून मी तुझ्याबरोबर त्या प्रदेशांत येईन आणि त्या दुष्टांचा सर्वनाश करण्यांत तुला सर्व तऱ्हेची मदत करीन."

त्याच्या बोलण्यावर मांत्रिक आणि कालीवर्मा अतिशय खूष झाले. त्यांनी त्याला सांगितले, "उग्रदंडा, आपण आता लौकरच त्या अस्वलपाद पर्वताच्या प्रदेशांत जाऊं. परंतु, त्यापूर्वी त्या

मायामर्कटाकडून तो मंत्रदंड आपल्याला मिळवायचा आहे. आणि दुष्ट जितकेतु राजाला शिक्षा करायची आहे."

अस्वल्या वधिक हत्तीवर होता. त्याने "भैरव" अशी आरोळी ठोकली आणि तो नगराच्या दिशेने जायला लागला.

मायामर्कटाने घोड्याला टांच दिली आणि भरधांव वेगाने जात तो चंद्रशिला नगराच्या वेशीवर पोंचला. त्याला पाहून दोन्ही पहारेकऱ्यांनी आश्चर्य व्यक्त करीत म्हटले, "अरे वा! माकडदेखील घोडेस्वार बनले कीं काय? विश्वासच बसत नाही." दोघांनी घोडा पकडला आणि पुढे विचारले, "अरे ए वानरा, बोलता येतं कीं नाही?" आणि त्यांनी मायामर्कटाची शेपटी पकडली.

मायामर्कट जोरांत किचकिचत बोलला, "अरे अधम पहारेकऱ्यांनो, मी कांही साधासुधा वानर

नाही. मंत्रतंत्र शक्ती जाणणारा मी भ्रांतिमती आहे. बाजूला व्हा. आपल्या महाराजांना एका मोठ्या संकटातून मला वांचवायचे आहे."

दोघांपैकी एक पहारेकरी हे शब्द ऐकून स्तंभित झाला. दुसरा पहारेकरी धीर करुन पुढे सरसावला आणि मर्कटाच्या डोक्यावर तलवारीचे पाते रोखीत म्हणाला, "तू मांत्रिक अस नाहीतर तांत्रिक अस! मला त्याच्याशी कांही देणंघेणं नाही. आधी माझ्याबरोबर आमच्या प्रमुखाकडे चल" आणि त्याने मर्कटाच्या घोड्याचा लगाम पकडायचा प्रयत्न केला. पण मायामर्कटाने मंत्रदंडाने तलवार बाजूला सारली. मंत्रदंडाचा स्पर्श झाल्यामुळें तलवार जळून गेली आणि बघताबघता तिचे भस्म झाले.

पहारेकरी भीतीने ओरडायला लागले आणि मागे सरले. "जय तांत्रिक गुरु" असे ओरडत मायामर्कट पुढे जाऊं लागला.

नगराच्या वेशीजवळ थोड्याच अंतरावर प्रमुख पहारेकरी इतर सैनिकांबरोबर बोलण्यांत गर्क होता. पहारेकऱ्यांचा ओरडा ऐकून त्याने वळून पाहिले. घोड्यावर बसून जोराने जाणारा मायामर्कट पाहून त्याने लगेच आपली तलवार उपसली आणि धावतच एका घोड्याजवळ जात प्रमुख पहारेकरी म्हणाला, "सावधान! शत्रूराजाचा कुणीतरी गुप्त हेर आपल्या राजधानीत घुसला आहे. असं वाटतंय. त्याचा लगेच पाठलाग करा आणि त्याला पकडा."

प्रमुख पहारेकरी घोड्यावर स्वार झाला आणि मायामर्कटाजवळ जाईपर्यंत मायामर्कट पुढे दूर जात होता. लौकरच तो राजवाड्याजवळ पोंचला. त्याच वेळीं राजवाड्यासमोरच्या उघड्या मैदानांत एक मदारी माकडाचा खेळ करुन दाखवत होता. जमलेले लोक तो खेळ पाहून हंसत होते. घोड्यावर बसलेला एक वानर आपल्याच दिशेने येतो आहे, हे पाहून तिथला जमाव टाळ्या पिटायला लागला. लोक म्हणूं लागले, "वा रे वा! माकडे देखील आता घोडेस्वार बनायला लागली वाटतं! पण त्यांना खेळवणारा हा आहे तरी कोण गारुडी?"

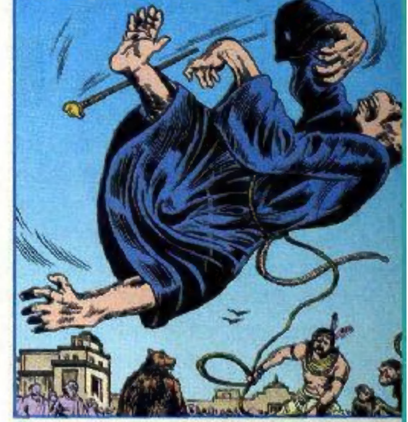
मदारीने मायामर्कटाला एकवार नीट निरखून बघितले आणि तो स्वतःशीच म्हणूं लागला, "या माकडाला कांही खास शिक्षण दिलेलं दिसतंय. त्याचप्रमाणे त्याच्यांत कांही विशेष प्रतिभा उपजतच असली पाहिजे. हा हनुमानासारखाच वानरदेव असेल असं वाटतं. याच्या निरनिराळ्या करामती पाहिल्या कीं लोकांची चांगलीच करमणूक होईल आणि आपल्या पुढ्यांत बराच पैसा खुळखुळेल. हा वानर जर माझ्या मालकीचा झाला तर किती चांगले होईल!" असा विचार करीत त्याने मायामर्कटाला पकडण्यासाठी दोरीचा फांस करुन त्याच्यावर फेंकला. मायामर्कट खाली पडला आणि त्याच्या हातांतला मंत्रदंड दूर जाऊन पडला.

मदारी आनंदाने फुलला, खूष झाला. त्याने मायामर्कटाचे दोन्ही कान पकडून त्याला वर उठवले आणि म्हटले, "बघ, आता मी तुझा मालक आहे. माझं सांगणं ऐकलं नाहीस तर तुझी शेपटी कपड्यांत गुंडाळीन आणि तिला आग लावीन."

मायामर्कटाने दांत विचकले आणि झर्रकन एक नजर सर्वांकडे टाकीत तो म्हणाला, "अरे, मी कांही एखादा सामान्य वानर नाही. अद्‌भुत शक्तींनी भारलेला मी एक मांत्रिक आहे. तुमचा जीवकेतू राजा संकटात अडकणार आहे. मी त्यांना सावध करायला आलो आहे. माझा अपमान करण्याचं धाडस दाखवून तू फार मोठा चूक करतो आहेस. मी तुझे मस्तक उडवून टाकीन माझा मंत्रदंड कुठे आहे?" असं ओरडत तो उठून उभा राहिला.

त्याचे शब्द ऐकून मदारी एकदम घाबरुन गेला. त्याच्या पाळलेल्या अस्वलाच्या गळ्यांतली लोंबणारी दोरी ओढत तो म्हणाला, "हा कोणी पिशाच्च वानर आहे असं दिसतंय. एक प्राणी दुसऱ्या प्राण्यावर कबजा करुं शकतो. चल तू, हो पुढे आणि या माकडाला जरा मजा दाखव."

अस्वलाने आपले तोंड उघडले आणि तो मर्कटावर तुटून पडला. मायामर्कट जोरजोराने ओरडत म्हणाला, "मी जितकेतू राजाचे हित जपण्यासाठी आलो होतो. ते अस्वल्या मांत्रिकाच्या पंज्यात अडकणार आहेत." हे बोलत असताना त्याने अस्वलाच्या तावडीतून आपली सुटका करुन घेतली आणि संधी मिळेल तेव्हां अस्वलाला तो

चावायला लागला. तिथे जमलेल्या लोकांनी मर्कटाच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही. त्याचे बोलणे धड कुणी नीटपणे ऐकलेदेखील नाही. ते म्हणायला लागले, "अरे, हा वानर तर माणसा-सारखा बोलतोदेखील! कांही कां असेना, दोघांची कुस्ती बघण्यासारखी आहे." ते सारेजण अस्वल वानराच्या लढाईची गंमत पाहायला लागले.

तितक्यांत घोड्यावर स्वार झालेला पहारेकऱ्यांचा प्रमुख सरदार तिथे आला. तलवार म्यानांतून बाहेर काढीत तो म्हणाला, "इथे काय चाललंय? ही कसली करमणूक? चला निघा इथून."

त्यानंतर त्याने मदारीकडे वळून म्हटले, "हा वानर शत्रूराजाच्या गुप्तहेर आहे. आपल्या अस्वला-कडून त्याला मारुन टाकायचा विचार आहे कां तुझा? सावधान. ह्याला प्रथम जिवंत पकडला पाहिजे आणि राजाच्याजवळ घेऊन गेलं पाहिजे."

सरदाराने असं म्हटल्याबरोबर मदारीने अस्वल्याच्या गळ्यांत बांधलेली दोरी खेंचली. मायामर्कटाला जखमा झाल्या होत्या. तो कण्हत-कण्हत म्हणाला, "मी आलो आहे तुमच्या राजाचे रक्षण करायला! ही गोष्ट मी तुम्हाला पुन्हांपुन्हां सांगतो आहे. तुमच्या राजावर संकट येणार आहे. एक बलवान राक्षस आणि मंत्रशक्तींचा एक शक्तीमान स्वामी, तुमच्या राजाच्या जीवावर उठले आहेत. मी म्हणून तुमच्या राजाला सावध करायला आलो आहे. पण तुम्ही सारेजण तर माझा अपमान करायलाच इथें बसला आहात कां? तुमच्या राजालाच माझ्याकडे बोलवून घ्या. तुम्ही मला काय समजलात? मी एका महान मांत्रिकाचा शिष्य आहे. माझा मंत्रदंड कुठे आहे?" असं म्हणून तो आपला मंत्रदंड शोधायला लागला.

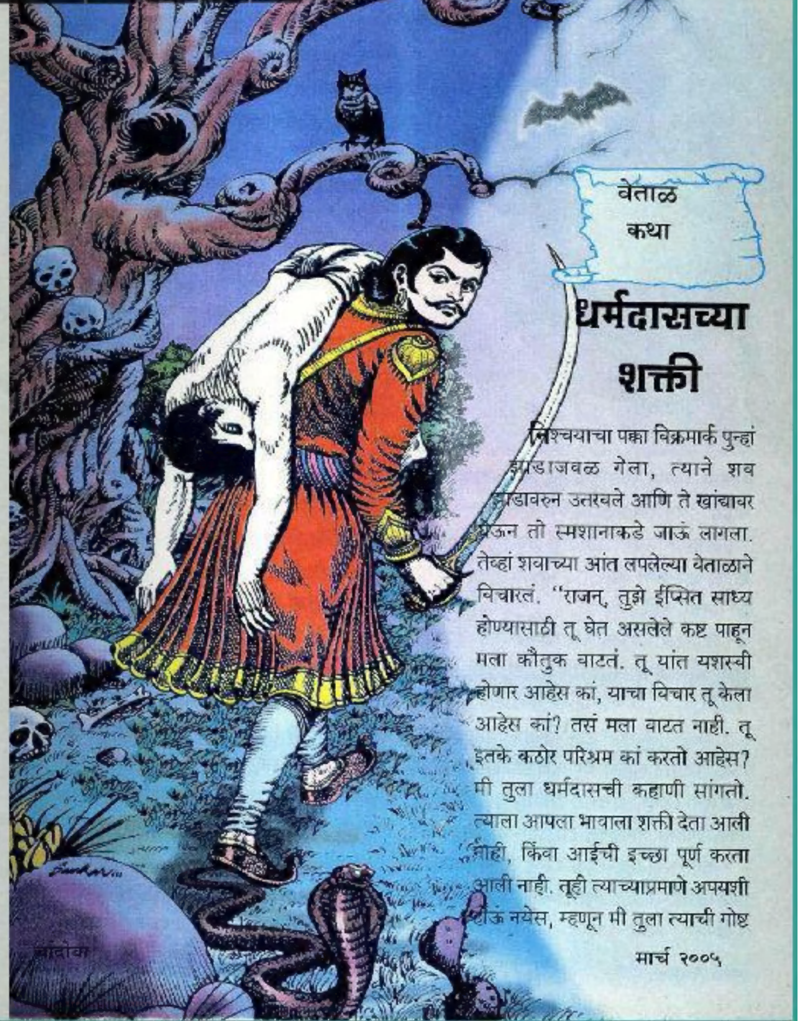
मायामर्कटाच्या बोलण्यावर चिडून जाऊन सरदाराने त्याला विचारले, "अरे, शत्रूच्या हेरा, काय म्हणालास तू? आमच्या महाराजांनी तुझ्याकडे यायचं? आमच्या महाराजांचा अपमान करायची तुझी हिंमत तरी कशी झाली? ते काय एका माकडाच्या आमंत्रणावरुन इथें येतील कीं काय? आत्ता तुला पकडतो आणि महाराजांकडे घेऊन जातो. तेच याचा निवाडा करतील." नंतर त्याने मदारीला सांगितले, "मदारी, तू आपल्या अस्वलाला सांग कीं या वानराला आपला बंदी बनव. या गुप्तचर वानराला आपण दोघे मिळून महाराजांकडे नेऊं या."

मदाऱ्याचा इशारा मिळाल्याबरोबर अस्वल मायामर्कटावर तुटून पडले आणि त्याने त्याला पकडले. त्याने मर्कटाला आपल्या पाठीवर घेतले आणि आपल्या मालकाच्या मागोमाग ते राजवाड्याच्या दिशेने चालायला लागले. लोक खूष झाले आणि उत्साहाने टाळ्या पिटत तेही त्यांच्या मागून जायला लागले.

माया मर्कट ओरडायला लागला, "मांत्रिक गुरु, आता तुम्हीच मला वांचवू शकाल, माझा मंत्रदंड कुठे गेला?" कांहीतरी विचार करीत तो पुढे स्वतःशीच बोलला, "ठीक आहे, मला राजाकडे घेऊन चला. मीदेखील त्यांना भेटायला आणि सावध करावें म्हणून आलो आहे. मंत्रदंडाच्या मदतीने मी एकटाच महाराजांना दुष्ट लोकांपासून वांचवूं शकतो. पण माझा मंत्रदंड आहे तरी कुठे?"

(क्रमशः)

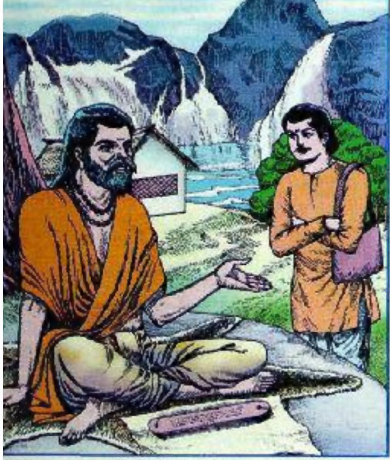

वेताळ कथा

धर्मदासच्या शक्ती

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला, त्याने शव झाडावरुन उतरवले आणि ते खांद्यावर घेऊन तो स्मशानाकडे जाऊं लागला. तेव्हां शवाच्या आंत लपलेल्या वेताळाने विचारलं. "राजन्, तुझे ईप्सित साध्य होण्यासाठी तू घेत असलेले कष्ट पाहून मला कौतुक वाटतं. तू यांत यशस्वी होणार आहेस कां, याचा विचार तू केला आहेस कां? तसं मला वाटत नाही. तू इतके कठोर परिश्रम कां करतो आहेस? मी तुला धर्मदासची कहाणी सांगतो. त्याला आपला भावाला शक्ती देता आली नाही, किंवा आईची इच्छा पूर्ण करता आली नाही. तूही त्याच्याप्रमाणे अपयशी होऊं नयेस, म्हणून मी तुला त्याची गोष्ट

सांगतो. म्हणजे चालताना तुला थकवाही वाटणार नाही." आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

शैलवर गांवात वीरदास हा एक शेतकरी होता. चार एकर जमिनीचा मालक होता. त्याला तीन मुलगे होते.

धाकटे दोघे रामदास व कृष्णदास हे भोळसट होते. थोरल्या धर्मदासला शेती करायची आवड नव्हती.

त्याला गुरुकुलांत राहून शिक्षण घ्यायचे होते. पण वीरदासने त्याला होकार दिला नाही. धर्मदास घरांतून निघून गेला. त्याचा पुढे कांहीच ठावठिकाणा लागला नाही.

कांही वर्षांनंतर वीरदास खूप आजारी पडला; त्याची वाचा बंद झाली. मोठमोठ्या वैद्यांनी चिकित्सा केली आणि या रोगावर कोणतेही औषध सांपडले नाही. रामदास व कृष्णदासांना लोक फसवत राहिले. त्यांचं सगळीकडून नुकसान होत होतं, कर्जाचा डोंगर वाढला आणि शेवटी घर व शेत विकायची वेळ आली.

तोपर्यंत धर्मदासने सर्वश्रेय नांवाच्या गुरुजींच्याकडे राहून शिक्षण घेतले. त्यांनी धर्मदासला अनेक विषयांचे ज्ञान दिले व कांही अद्भुत शक्तीही दिल्या.

त्यांच्या आधाराने त्याला त्याच्या घरची वाईट परिस्थिती समजली. त्याने गुरुजींना त्याचा उपाय विचारला.

गुरु सर्वश्रेयने त्याला सांगितले, "तुझं शिक्षण पूर्ण झालंय. तुझ्या विद्येचा उपयोग इतरांचे कल्याण होईल त्यासाठी कर. मला माहीत असलेल्या सर्व विद्या मी तुला शिकवल्या आहेत. त्या सर्व शक्तींचा वापर इतरांच्या भल्यासाठी करायचा आहे. आणि तुझ्या आईची संमती घेऊनच माझ्या आदेशाचे पालन कर, त्यांत तुझे हित आहे. माता गुरुपेक्षांही जास्त मोठी असते. तू लगेच शैलवरला घरी जा, आणि तुझी जबाबदारी पार पाड. तुझ्या मातेची अनुमती घेऊनच गांवाबाहेर जा. तुझ्या अद्भुत शक्ती तुझ्या परिवारांतल्या कुणा एखादाला देऊं शकलास कीं त्यानंतरच तू त्यांना सोडून जाऊं शकतोस. त्यापूर्वी नाही!"

त्याप्रमाणे धर्मदासने घरी जाऊन सर्वांना धीर दिला आणि भावांना मदत केली. रामदासला शेतींत सल्ला दिला आणि कृष्णदासला धान्याचे

दुकान उघडून दिले. शेत बहरले आणि दोघांनाही फायदा झाला. लोक बोलूं लागले कीं धर्मदासला अमोघ शक्ती प्राप्त झालेली आहे. हळूं हळूं त्याच्या आईचाही इतरांच्या सांगण्यावर विश्वास बसला. लोकांचा धर्मदासवर विश्वास बसला. त्याच्या आईला आनंद झाला. तिने सांगितले, "आता तू तुझ्या वडिलांच्या आजारावर उपाय कर आणि त्यांना पुन्हां बोलता येईल असे कांहीतरी होऊं दे!"

"आई, त्यांना पुन्हां बोलता यावे म्हणून विद्युतद्वीपांत असलेल्या तुळशीच्या रोपाचे मूळ हवे आहे. पण माझ्या गुरुंची आज्ञा आहे कीं मी एकदा गांवातून बाहेर गेलो कीं मला परत येता येणार नाही. म्हणून मी कृष्णदासला सोबत घेऊन जातो. वाटेत माझ्या अद्भुत शक्ती मी त्याला देईन आणि त्याच्याबरोबर ते औषधी मूळ पाठवीन. तुझी अनुमती असेल तर मी निघतो." धर्मदास म्हणाला.

त्यावर त्याची आई म्हणाली, "ठीक आहे. जाऊन या. गुरुची आज्ञा मातृप्रेमापेक्षां मोठी नसते."

धर्मदास कृष्णदासला घेऊन निघाला. गांवाबाहेर येऊन कृष्णदासने आपल्या मोठ्या भावाला म्हटलं, "दादा, तुझी अद्भुत शक्ती मलाही मिळाली तर हवी आहे."

"विद्युतद्वीपाला आपण पोंचेपर्यंत जर तुला तसा विश्वास वाटला तरच तुला त्या शक्ती मिळतील."

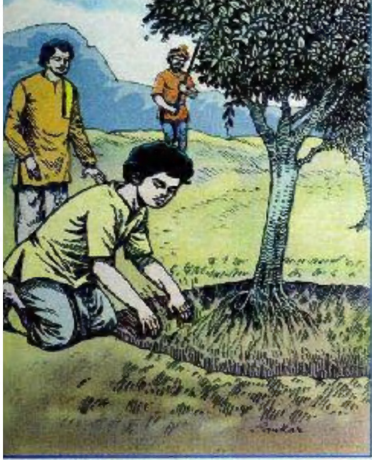

तेवढ्यांत एक बैलगाडी त्यांच्यानजीक आली व थांबली. धर्मदासने भावाला म्हटलं, "विद्युतद्वीपाला पोंचेपर्यंत तुला पायी चालणेच आवश्यक आहे. तू पाठोपाठ ये." आणि तो स्वतः गाडीत चढून बसला.

कृष्णदास दुपारपर्यंत चालतच होता. त्याचा भाऊ एका झाडाखाली बसलेला त्याला दिसला. तो खूप थकला होता.

भूकही लागली होती. पाय ठणकत होते. तितक्यांत शैलवरला परत जाणारा त्यांच्याच गांवातला बापट तिथे आला नि म्हणाला, "मला खूप भूक लागलीय. पण मला एकट्याने जेवायला आवडत नाही आणि तसा माझा नेम आहे!"

असं म्हणून त्याने शिदोरीचे बोचके बाहेर काढले. त्यांत चविष्ट पदार्थ भरपूर होते. धर्मदासने

लगेच सांगितलं, "माझ्या भावाला एका महान कार्यासाठी सोबत घेऊन जातो आहे. ते पुण्यकार्य पूर्ण होत नाही, तोवर त्याला उपवास करावा लागेल."

असं म्हणून धर्मदासने बापटबरोबर भोजन केले. थोड्या वेळानंतर बापट निघून गेला. धर्मदास भावाला म्हणाला,

"आता अंधार पडायला लागला आहे. मी भरपेट जेवलो आहे, म्हणून मला खूप झोंप येतेय. नियमानुसार तुला झोंपता येणार नाही. तू जागा राहा आणि नीट पहारा कर. त्यांतच दोघांचे हित आहे." असं म्हणून तो गाढ झोंपी गेला.

कृष्णदास रात्रभर जागत राहिला आणि पहांटे धर्मदास जागा झाला. दोघे भाऊ पुन्हां चालायला लागले, आणि एका मोठ्या नदीच्या किनाऱ्यावर पोंचले. नदीकांठी नाव होती, पण नावाडी नव्हता. नदीच्या पात्रांत मधोमध एक बेट होते व एक मोठा खडक होता. त्यावर अचानक वीज चमकली. तो चमत्कार दाखवून धर्मदास भावाला म्हणाला, "तेच विद्युतद्वीप आहे: ते दिवसाही कधीकधी चमचमते, म्हणून त्याचे नांव विद्युत-द्वीप पडले."

तेवढ्यांत नावाडी तिथे आला, नि हंसत-मुखाने म्हणाला, "मी विद्युतद्वीपावर जातोय. तुम्हाला यायचं असलं तर दोघेही चला."

धर्मदासने भावाल सांगितले, "वडिलांचे नांव घेऊन नदीच्या पात्रांत उडी मार आणि पोहत-पोहत त्या खडकावर जा. मी तिथे तुझी वाट पाहातो."

कृष्णदासने तसे केले. तो आता फारच थकला होता. त्याला धाप लागली नि तोंडातून शब्द फुटेना. तोपर्यंत धर्मदास नावेत बसून तिथे पोंचलेला होता.

कृष्णदासने जरा दम टाकला आणि नंतर दोघेही तुळशीच्या रोपाचे मूळ शोधायला निघाले. एके ठिकाणी त्यांच्याच गांवातला गोपी कुठलेतरी रोप काढण्यासाठी कुदळीने तिथे खणत होता.

या दोघांच्या तिथे येण्याचे कारण कळले तेव्हां त्यांना मदत व्हावी म्हणून त्याने आपली कुदळ ह्यांना देऊं केली.

कृष्णदास कुदळ घेणार त्यापूर्वीच धर्मदासने त्याला रोखले. "तुळशीचे मूळ हातानेच उकरुन

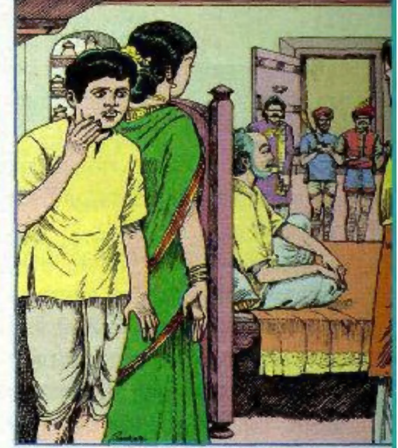
अलगद काढायला हवे असा नियम आहे, आणि तो तू मोडूं नकोस."

थोड्या वेळाने आणखी पुढे गेल्यानंतर त्यांना तुळशीची मोठमोठी रोपे दिसायला लागली. जरी हात चांगलेच दुखत होते, तरीदेखील कृष्णदासने हाताने झाड उखडून मूळ बाहेर काढले. थोरल्या भावाने त्याचे खूपच कौतुक केले.

"तुझी पितृभक्ती खरोखरी प्रशंसनीय आहे. माझ्यांत कांही अद्भुत शक्ती असल्याच, तर यापुढे त्यांतल्या निम्म्या शक्ती तुझ्या झाल्या आहेत. आता तू हवेंतून उडत उडत घरी पोंचू शकशील."

पण तसं झालं नाही. कृष्णदासने खूप प्रयत्न केला, पण त्याला कांही उडता येईना. धर्मदासने उसासा सोडीत म्हटले, "मला वाटतं कीं माझ्या शक्तीवर तुझा अजून विश्वास नाही. काय करणार? बाबांना बरे वाटेल म्हणून तू तुळशीचे मूळ महत्प्रयासाने आणलेस, ही अभिमानाची गोष्ट आहे. तू घरी जा आणि ही मुळी बाबांना खायला दे आणि त्यांची वाचा परत येऊं दे. मी माझ्या गुरुजींच्या आज्ञेचे पालन करायला जातो आहे."

नदीच्या कांठावर दोघे पोंचले आणि त्यांचे मार्ग वेगळे झाले. कृष्णदास उत्साहाने घरी पोंचला. तुळशीची मुळी खाल्ल्यामुळें त्याचे वडील वीरदास यांची प्रकृती पूर्ववत झाली आणि त्यांना बोलता येऊं लागले.

कृष्णदासला वाटले कीं ते मूळ आणताना किती त्रास सोसावा लागला त्याची सविस्तर हकीकत जर जनक, बापट, आणि गोपी, यांनी स्वतःच सांगितली तर ते जास्त चांगले ठरले असते. "धर्मदास कांही साधासुधा मनुष्य नव्हे. मी स्वतःच्या डोळ्यांनी त्याला उडताना पाहिलंय. मी गांवी परत येत होतो, तेव्हां झाडाखाली धर्मदास दिसला. गांठोडे उघडतो तो भरपूर चविष्ट पदार्थ दिसले."

बापट सांगत होता, तितक्यांत मधेच गोपीने तोंड उघडले, "कृष्णदास नावेतून परत येत होता, तेव्हां आमच्यामागून धर्मदास पाण्यावरुन चालत येत होता ते मीही पाहिलं."

कृष्णदास गोंधळून गेला. मोठ्या भावाने हे सर्व केलं, तरीही त्याचे मोठेपण आपल्याला कसं कळलं नाही, असा विचार त्याचे मन कुरतडूं

लागला. त्याचा स्वार्थ व अहंकार याच्यामुळे झालं होतं, हे लक्षांत येताच त्याला फार पश्चात्ताप झाला.

दुसऱ्याच क्षणीं त्याच्या शरीरांत कांही अद्‌भुत शक्ती प्रवेश करीत आहेत, असा भास त्याला झाला.

ही गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले, "राजन्, कृष्णदासला भावाच्या शक्तींची ओळख कां पटली नाही? विद्युतद्वीपाला जायच्यापूर्वी आईनें सांगितलं होतं कीं परत आल्यानंतर सारेजण एकत्र आनंदात राहूं, आणि गुरुची आज्ञा मातेच्या प्रेमापेक्षां कांही मोठी नसते. पण धर्मदास घरी परतला नाही. हे मातेच्या आज्ञेचे उल्लंघन नाही कां? माझ्या या शंकांची उत्तरे माहीत असूनदेखील जर तू मौन पाळलेस, तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होतील."

विक्रमार्कानें म्हटले, "धर्मदास आपल्या धाकट्या भावाला आपल्या कांही शक्ती देणार होता. पण त्याच्या प्रयत्नावर कृष्णदासचा विश्वास नव्हता. तुळशीचे मूळ आणायचे ठरल्या क्षणापासून त्याचा अहंकार बळावला होता. म्हणून त्याला थोरल्या भावाचे महत्कार्य समजले नाही. शिवाय तो भोळाही होता. अशा अद्‌भुत शक्ती वाटेल तेव्हां, नि वाटेल त्याला, देता येत नसतात.

कोणत्याही मातेला आपला मुलगा जवळ राहावा असेच नेहमी वाटत असते. पण धर्मदासच्या आईच्या मनांत स्वार्थी इच्छादेखील होत्या. पतीचे दुखणें बरे व्हावे व घरांतली सुबत्ताही तिला वाढायला हवी होती. परंतु धर्मदास मात्र लोक कल्याणासाठी घराबाहेर पडला होता. तेही आपल्या कौटुंबिक जबाबदाऱ्या पूर्ण केल्यानंतरच! जरी त्याने आपल्या मातेची इच्छा पूर्ण केली नाही, तरी तो अपराधी ठरत नाही. कारण त्याचा जनकल्याणाचा हेतू उच्च कोटीचा हेतू होता."

राजाचे मौन-भंग करण्यांत वेताळ सफल झाला आणि शवासहित अदृश्य होऊन पुन्हां झाडावर जाऊन बसला.

(आधार : 'वसुंधरा'ची रचना)

गुलाम राज्यकर्ते

देशांचे व राज्यांचे राज्यकर्ते हे सम्राट, खलिफा, सुलतान व नवाब यापैकी एखाद्या नांवाने ओळखले जातात. पण भारतांत एके काळी गुलाम घराण्याचे राज्य होते, ही गोष्ट नवलाईची वाटते ना? हे कसे काय घडले? इ.स. ११९२मध्ये अफगाणिस्तानांतल्या महंमद घोरीने पंजाबवर स्वारी केली. परंतु त्याला अफगाणिस्तान सोडून इकडे हिंदुस्तानांत राहायचे नव्हते. म्हणून त्याने आपला विश्वासू गुलाम, कुतुबुद्दीन ऐबक, याला दिल्लीचा सुभेदार नेमले. त्या काळांत दिल्ली ही पंजाब प्रांताचा एक भाग होती. ऐबक व त्याच्या वंशजांनी दिल्लीवर जवळजवळ तीनशे वर्षे राज्य केले. त्यांना गुलाम वंशाचे राजे म्हणतात. कुतुबुद्दीन ऐबकने आपल्या विजयाचे स्मारक म्हणून ७८ मीटर्स उंचीचा कुतुबमिनार दिल्लींत बांधला.

यश, प्रसिद्धी आणणारे मणी

रुद्राक्ष, या तपकिरी रंगाच्या मण्याची औषधी व आध्यात्मिक गुणवत्ता प्रथम ऋषीमुनी व संतांनी ओळखली होती. हे मणी धातूच्या तारेंत गुंफून गळ्यांत घालतात, किंवा जपमाळ म्हणून वापरतात. या मण्यांवरच्या रेषा (मुखे)च्या संख्येवरुन त्यांचे वर्गीकरण करतात.
पांच रेषांचा किंवा मुखांचा पंचमुखी हा सर्वांत अधिक संख्येने सांपडतो. २१ मुखांचा रुद्राक्ष क्वचितच आढळतो. एकमुखी मणी यशदायी व प्रसिद्धी देणारा असतो, आणि चौमुखी विद्यादायी असतो. तीन मुखांचा मणी चांगले आरोग्य देतो.

देशविदेशी लोककथा (मलेशिया)

निसर्गाच्या प्रेमाचे गुपित

अंकसा हा एक गरीब तरुण होता. एके दिवशी घरांत त्याला खायला कांहीच नव्हते. म्हणून मध्यान्हीच्यावेळी तो अरण्यांत गेला. कांहीतरी फळे मिळतील व आपली भूक भागेल असे त्याला वाटले. त्याला लौकरच एक फळझाड दिसले. त्यावर एकच फळ होते. ते फळ अत्यंत स्वादिष्ट प्रकारचे होते. अगदी वरच्या फांदीवर फळ होते. शेंड्यापर्यंत चढावे तर झाडाचा बुंधा फारच लहान होता. ते झाड खाली वाकवून फळ काढता आले असते किंवा दगड मारुन तरी फळ पाडता आले असते.

तेवढ्यांत अंकसाला एक आवाज ऐकूं आला. तो सांगत होता कीं झाडाच्या मुळापाशी जर खणले तर अंकासला बरेच कांही, गरजेपेक्षांदेखील जास्त मिळेल. अंकसाने तसं केलं आणि त्याला एक सोन्याची लगड मिळाली. त्या जागी आणखी बरेच सोने असावे असे अंकसाला वाटले, पण त्याने जास्ती खणून पाहिले नाही. तो बाजारांत गेला, आणि त्याने त्या लगडीचे लहान तुकडे करुन घेतले. त्यांतला एक तुकडा विकून त्याने बैलगाडी विकत घेतली. धान्य व इतर गरजेच्या वस्तू त्यांत घालून तो आपल्या झोंपडीकडे परत गेला.

दुसऱ्या दिवशी त्याने कांही गवंडी बोलावले आणि त्या अरण्याच्याजवळ स्वतःसाठी एक घर बांधायला सुरवात केली. बांधताना घर मोठे बांधले गेले. इतके मोठे की तो जणूं राजवाडाच वाटायला लागला. अंकसा त्या झाडाजवळ गुपचूपपणे जाई आणि मुळापाशी खणून दरवेळी थोडे थोडे सोने घेऊन येई. त्याचे घर तयार झाल्यानंतर त्याने बरेच नोकर ठेवले. अनेक लोकांना त्याने घरालगत जागा देऊन तिथे राहायला सांगितले.

अंकसाने नंतर लग्न केले. त्याला एक सुरेख मुलगा व मुलगीही झाली. त्याचे कुटुंब सुखा-समाधानांत नांदत होते. त्याचे वैभव पाहून जवळच्याच राजाला भीती वाटली की एक दिवस अंकसा राज्य बळकावेल. म्हणून अंकसाच्या निर्वंश करायचे त्याने ठरवले. त्याने राजाकडे ज्योतिषाच्या वेषांत दोन हेर धाडले. त्यांनी राजाचा विश्वास संपादन केला. राजाने त्या खोट्या ज्योतिषांना आपल्या मुलांचे भविष्य सांगायची विनंती केली. दोघांनी कांहीतरी अडमतडम् गणिते केल्यासारखे नाटक केले. आणि गंभीर चेहरा करुन राजाला सांगितले की ही दोन्ही मुलें राजा व राणीच्या मृत्यूला कारणीभूत होतील. त्याचप्रमाणें त्यांच्यामुळे आसपासचे नागरिक देखील मरण पावतील. या दोन्ही मुलांना जर अरण्यांत धाडले तरच सर्वांचे प्राण वांचतील. राजाला वाईट वाटले. त्याने नाईलाजाने मुलांना झोपेचे औषध दिले आणि त्यांना एका घोडागाडींत ठेवून अरण्याच्या पलीकडे समुद्रालगत एका दगडावर सोडून देण्यांत आले.

सूर्य उगवला तेव्हां दोन्ही मुलांना जाग आली. रडण्याऐवजी तो सूर्योदयाचा देखावा पाहाण्यातच ती दोघे रमली. आपल्या आईवडिलांनी आपल्याला निसर्ग पाहाण्यासाठी इकडे आणले असावे असे त्यांना वाटले. समुद्राच्या लाटा, किनाऱ्यावरची फुलें, फळे, पाहून दोघेही फारच खूष होते. निसर्गाचे सौंदर्य अनुभवीत व त्याचे कौतुक करीत ते अरण्यांत दिवसभर खेळत होते. त्यांनी

गोड फळे खाल्ली व झऱ्याचे पाणी प्यायले. संध्याकाळ झाली तशी पुष्पनीला, भावाला-कर्माला म्हणाली, "आपले नोकर बहुधा रस्ता चुकले असावेत. म्हणून इथें कुणी आलेले नाहीत."

अंधार झाल्याबरोबर त्यांच्यासमोर एक महाल चंद्रप्रकाशांत झगमगताना दिसला. "बाप रे, इतका वेळ हा कसा आपल्याला दिसला नाही?" ती दोघे त्या जादूच्या महालांत शिरली, त्याबरोबर एक प्रेमळ आवाज त्यांना आंत यायला सांगत होता. आंत त्यांच्यासाठी जेवण तयार होते. "पण इथे यजमान कोण आहेत?" कर्माने विचारले. "मी निसर्ग देव आहे. तुम्हाला माझा समुद्र आवडला, झाडे आवडली आणि तुम्ही माझ्या वातावरणांत रमलात. म्हणून मलाही तुम्ही

आवडला आहात. मी प्रसन्न झालो आहे. आता तुम्हाला काय वरदान हवे ते मला सांगा. खूप संपत्ती हवी कीं निसर्गाचे गुप्त प्रेम हवे आहे?'' त्या अदृश्य देवतेने विचारले.

''निसर्गाचे गुप्त प्रेम हवे!'' दोघांनी एकदम उत्तर दिले.

''उत्तम! निसर्ग नेहमीच तुमचा पाठीराखा राहील.'' त्या आवाजाने आशिर्वाद दिला.

''धन्यवाद हं!'' दोन्ही मुलांनी नमस्कार केला, जेवण केले व ती झोंपी गेली. सकाळी ते जेव्हां उठले तेव्हां तिथें महाल नव्हता. उलट क्रूर चेहऱ्याचे कांही चोर त्यांच्याभोवती उभे होते. ''चला, आता तुम्ही आमचे गुलाम आहात.'' एक चोर म्हणाला.

''आम्ही तुमची आज्ञा ऐकायला कांही बांधील नाही.'' कर्माने धीटपणे सांगितले.

''बांधील नाही काय? उर्मट लेकाचा!'' असं म्हणून त्याने आपला चकचकीत सुरा काढला.

पण तितक्यांत एक गर्जना ऐकूं आली. इतर चोर भिऊन पळाले. पण सुरा घेतलेल्या चोरावर अरण्यांतून आलेल्या सिंहाने झडप घातली व त्याला ओढत झाडींत नेले.

सगळीकडे शांतता पसरली. कर्मा आणि पुष्पनीलाला मात्र जराही भीती वाटत नव्हती. निसर्गदेवता त्यांचे रक्षण करीत होती हे त्यांना ठाऊक होते. ते किनाऱ्यावर खेळत, हिंडत होते. दूरवर समुद्रांत एक जहाज उभे होते. त्याचा सारंग व नाविक किनाऱ्यावर आले. या मुलांनी त्यांना विचारले, ''आम्हाला आमच्या घरी जायचे आहे. तुम्ही न्याल कां आम्हाला?'' कर्माने त्यांना आपली माहिती व गांवाचे नांव सांगितले. सारंगाने त्यांना न्यायचे कबूल केले.

दोघेही जहाजावर चढले आणि जहाज मार्गस्थ झाले. जमीन दिसेनाशी झाल्यावर सारंगाने पुष्पनीलाशी लग्न करायचा प्रस्ताव मांडला आणि कर्माला आपला दास होण्यास फर्मावले.

''तुमच्याशी, एका खोटारड्याशी लग्न? शी!'' पुष्पनीला रागाने म्हणाली. त्याबरोबर सारंग संतापला. त्याने तिला उचलले आणि सरळ भर समुद्रांत फेकून दिले. आणि त्या सर्वांच्यादेखत एका मोठ्या देवमाशाने तिला गिळले. कर्माला सारंगाने दरडावले, '' माझा दास हो नाहीतर मर!''

कांही क्षणांतच वादळी वारे सुटले, लाटा उसळल्या आणि त्या जहाजाचे दोन तुकडे झाले. जहाजावरचे सारंग व नाविक जहाजासकट बुडाले. कर्मा मात्र एक फळीला धरुन पाण्यावर

तरंगत होता. कांहीं मासे ती फळी ढकलताहेत असं त्याला दिसलं, नि तो बेशुद्ध झाला. आपण एका म्हातारीच्या झोंपडीत आहोत हे त्याला शुद्धीवर आल्यानंतर समजले. ''तीन दिवसांपूर्वी तू किनाऱ्यावर वाहात आलास. देवानेच तुला इथे माझ्या सोबतीला धाडले आहे.'' ती आनंदाने सांगत होती. कर्माची तिने शुश्रूषा केली होती. त्याला समाधान वाटले, पण आपल्या बहिणीचा डोळ्यादेखत मृत्यू त्याला कांही विसरता येईना. झोपडीच्या आसपासची जागा साफ करुन त्याने तिथे बाग केली, फळझाडे लावली. वर्षभर तो तिथे राहिला.

''पोरा, आपल्या युवराजाचं लग्न आहे आणि वरातीची मिरवणूक पाहायला आपण जाऊं या.'' तिने सांगितलं. राज्यांत नवीन आलेल्या नागरिकांसाठी एक वेगळा मंच उभारला होता कर्माला तिथे प्रवेश मिळाला. राजरथ तिथून जवळून होता. अचानक मिरवणूक मंचाजवळ थांबली.

''माझा भाऊ, कर्मा!'' सुंदर नववधू उद्‌गारली, आणि लगेच युवराजाच्या सैनिकांनी गर्दीतून वाट काढीत कर्माला रथापाशी आणले. माशाने गिळलेली आपली बहीण जिवंत असून तीच नववधू आहे हे समजायला कर्माला जरा वेळ लागला.

त्या देवमाशाने तिला गिळली खरी, पण किनाऱ्यावर आणून तोंडातून बाहेर टाकली. युवराज सकाळी फिरायला किनाऱ्यावर आला होता. त्याने तिला राजवाड्यांत नेले व तिला औषधपाणी केले. तिने वर्षभर भावाची वाट पाहिली. त्यानंतर युवराजाने तिच्याशी लग्न ठरवले.

आता कर्मा राजाचा सल्लागार झाला. कांही दिवसानंतर त्याने सैन्य घेऊन आपल्या आईवडिलांचा शोध घेतला. त्या दुष्ट शत्रूराजाने त्यांचे सर्वस्व हिरावून घेतले होते व अंकरा व पत्नी भिकेला लागले होते. कर्माने त्यांना आपल्या नव्या गांवी आणले व कांही महिन्यानंतर त्या दुष्ट राजावर हल्ला करुन त्याचा पराभव केला, आणि कर्मा तिथला राजा झाला.

''प्रत्येक संकटातून निसर्गदेवाचे गुप्त प्रेम आपल्याला वांचवत आले नाही कां?'' नेहमी बोलताना ही भावंडे कृतज्ञतेने असा उल्लेख करीत असत.

- एम.डी.

ची एक लोककथा

नाचण्याची शिक्षा!

हिरालालचे आईवडील वारले तेव्हां तो जेमतेम दहा वर्षांचा होता. तीं दोघे शेतांत काम करीत असताना त्यांच्यावर वीज कोसळली. त्यांचा मालक जमीनदार होता. त्याला या मुलाची दया आली. त्यानंतर हिरालाल जमीनदाराच्या घरी राहायला लागला. तिथे त्याला तिन्ही वेळेला जेवण आणि त्या भल्या मोठ्या वाड्यांत एका कोंपऱ्यात निजायला जागेची सोय झाली. जमीनदाराची बायको सुस्वभावी होती, पण ती हिरालालकडून घरकाम करुन घेऊं लागली. त्यांला कोणतेही काम करायला सांगितले तरी तो ते लगेच करीत असे. त्याला जेवण मिळत होते आणि घरांतली मंडळी विश्रांति घेत, तेव्हां विश्रांतिही मिळत होती ना! म्हणून तो कधीही कुरकुरला नाही. दोन वर्षानंतर हिरालालची प्रकृति सुधारली व तो थोराड, वळकट, दिसूं लागला. जमीनदाराला वाटले की आता ह्याला शेतांत कामाला लावावे. नाहीतरी हिरालालचे आईवडील वारल्यानंतर त्याने आणखी दोघेजण शेताच्या कामावर ठेवले होते. जमीनदाराने त्यांतला एकजण कमी केला, आणि त्याचे काम करायला हिरालालला सांगितले.

आता हिरालालला सकाळपासून संध्याकाळ-पर्यंत सतत काम करावे लागायचे. घरुन निघताना त्याचे जेवण त्याला जमीनदारीणबाई बांधून देत होती. शेतांतला दुसरा मजूर आळशी होता. मधूनमधून तो सतत पान खायला म्हणून झाडा-खाली सांवलीत बसायचा. पानाचा डबा बरोबर तो बाळगीत होताच. हळूंहळूं तो हिरालालवर काम सोंपवून आरामशीरपणे झोंपही काढायला लागला. मालकांकडे या बाबतीत तक्रार न करणे यांत

शहाणपणा होता. पण आता यापुढे जमीनदाराकडे राहून शेतांत कामं करायचे नाही, असा निर्णय त्याने घेतला. तो दुसरीकडे कुठेतरी जाऊन स्वतंत्र-पणे राहाणार होता.

एके दिवशी सकाळीं उठून त्याने आपल्या

कपड्यांचे एक गांठोडे बांधले आणि तो जमीनदारासमोर जाऊन उभा राहिला. शेतावर जातांना घालायचे मळखाऊ कपडे त्याच्या अंगावर नव्हते, ते पाहून जमीनदाराला आश्चर्य वाटले. खांद्यावरचे बोचके पाहून त्याने हिरालालला विचारले, "काय झालं? तू रे कुठे निघालास, हिरालाल?" जमीनदाराला दुसरा कामसू नोकर मिळेल कीं नाही याची चिंता होती.

"बाबूजी, गेली पांच वर्षे तुम्ही मला सांभाळलंत त्याबद्दल मी कृतज्ञ आहे. आता माझा मार्ग मला शोधला पाहिजे. तुम्ही माझ्यासाठी जे कांही केलंत ते मी कधीही विसरणार नाही."

"ते ठीक आहे. पण हिरालाल, तू मला सांग, तू कुठे जाणार आहेस?" आपला राग आणि निराशा दोन्ही सांवरत जमीनदाराने विचारले.

"बाबूजी, मी बनारसला जाणार आहे. तिथें कांहीतरी काम शोधीन. बनारस हे मोठं गांव आहे, या खेड्यापेक्षां मोठं आहे असं कुणीतरी सांगितलंय. तेव्हां तिथे कांहीतरी काम मिळेलच."

"अरे पण हिरालाल, बनारस इथून खूप दूर आहे हे तुला माहीत आहे कां? तिथे जायला खूप दिवस लागतील. तोपर्यंत तू काय करशील?" जमीनदाराने त्याला विचारले.

"त्याचाही मी विचार केलाय. गेल्या पांच वर्षांचा माझा पगार जर तुम्ही मला दिलात तर ती मोठीच मदत होईल." हिरालालने सांगितले.

जमीनदार चकित झाला. थोडा वेळ विचार करुन त्याने विचारले, "पण तुला खरोखरीच इथून जायचे मनांत आहे कां?"

"होय मालक. मी तसं नक्की ठरवलंय." हिरालालच्या आवाजांत निर्धार होता.

"ठीक आहे तर, जशी तुझी मर्जी!" असं म्हणून जमीनदार आंत गेला, आणि त्याने पांच चांदीचीं नाणी आणून हिरालालच्या हातांत दिली.

"ही घे नाणी, एका वर्षासाठी एक नाणे-हा तुझा पगार आहे. तुला जायचेच आहे तर जरूर जा. पण एक लक्षांत ठेव; तुला जर परत यावंसं वाटलं तर तू केव्हांही आपल्या इथे घरी परत येऊं शकतोस." जमीनदाराने त्याला सांगितले.

हिरालालला नवल वाटले. त्याने घरांत दोन वर्षे घरकाम केले होते, आणि नंतरची तीन वर्षे शेतांत ढोरमेहनत केली होती. त्यामानाने हे वेतन फारच कमी होते. पण त्याने आता याबाबतीत जास्ती वाद घालायचा नाही असे ठरवले. कारण जमीनदाराचे घर कायमचे सोडायचे असा निर्णय त्याने आता पक्का केला. त्याने जमीनदाराचे आभार मानले, आणि त्यांना नमस्कार करुन त्यांचा निरोप घेतला. तो घराबाहेर पडणार तितक्यांत जमीनदाराची बायको रोजच्यासारखी जेवणाची पोटळी घेऊन आली. "हे घे, हिरालाल, आजचा दिवस तुला पुरेल ही शिदोरी!"

हिरालालने आणखी लवून तिला नमस्कार केला; तिच्या चेहऱ्याकडे त्याने कृतज्ञतेने पाहिले, आणि तो निमूटपणे तिथून बाहेर पडला. त्या घरांतल्या सुखसोयींचा त्याला मोह वाटला नाही. बनारसला जायला किती दिवस लागतील हेदेखील त्याला माहीत नव्हते. तो चालतचालत जात होता. त्याने बनारस नगरीबद्दल खूप ऐकले होते. आपले भाग्य तिथे उजळेल असा त्याला विश्वास वाटत होता.

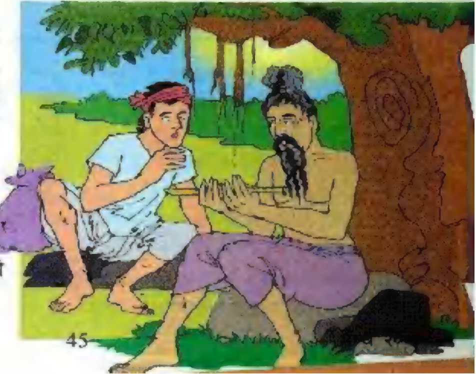
संध्याकाळ झाली तेव्हां मात्र त्याला थकवा आला. त्याने आसपास न्याहाळून पाहिले. पाय पसरुन झोपावे म्हणून त्याने एका मोठ्या वडाच्या झाडाच्या प्रशस्त छायेंत जागा शोधली. जवळच एक म्हातारा जमिनीवर पडला होता आणि झोपायचा प्रयत्न करीत होता. त्याच्या केसांच्या जटा डोक्यावर बांधून त्याने त्यांची गांठ मारली होती. त्याच्या अंगावरचे कपडे अगदी जीर्ण, फाटलेले होते.

हिरालालला पाहून म्हातारा उठला आणि त्याने संभाषण सुरुं केले. हिरालालने त्याला आपली सारी कहाणी सांगितली व आता बनारसमध्ये काम शोधायचे हीच महत्त्वाकांक्षा आहे, तेही सांगितले म्हाताऱ्याच्या चेहऱ्यावर फिकट हास्य उमटले. "मुला, शेवटी तू आलास हे बरं झालं. इतके दिवस माझे ज्ञान कुणाला तरी द्यावे म्हणून मी वाट पाहात होतो."

'द्यावे' हा शब्द ऐकल्यावर हिरालालला शिदोरीची आठवण झाली. जमीनदाराच्या दयाळू बायकोने दिली होती, ती पोटळी त्याने बाहेर काढली, व त्यांतले थोडे अन्न त्या म्हाताऱ्याला दिले. दोघांनीही शांतपणे जेवण केले. जेवताना हिरालालच्या मनांत विचार आला कीं हा म्हातारबाबा आपल्याला कोणती ज्ञानाची पुंजी देणार आहे?

"तू खूप चालून आला आहेस आणि दमला आहेस. तेव्हां आज विश्रांति घे. सकाळी उठून ताजातवाना असशील, तेव्हां जे कांही मला सांगायचे आहे ते मी तुला सांगीन." म्हाताऱ्याने सांगितले व तो आडवा होऊन गाढ झोपी गेला. हिरालालही आपल्या जागेवर गेला. त्याचे गांठोडे तिथे होते. हिरालाललाही लौकरच झोंप लागली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी उठल्यानंतर दोघेही बराच वेळ बोलत होते. त्यावेळेस म्हातारबाबानेही आपली कर्मकहाणी सांगितली. त्याला संसार आणि सांसारिक गोष्टींची विरक्ती कशी निर्माण झाली तेही त्याने सांगितले. "आता माझ्याजवळ फक्त ही एकच वस्तू आहे." आणि त्याने आपल्या

पिशवीतून एक चंदनी बांसरी बाहेर काढली व हिरालालला दिली.

त्या मुलाने ती हातांत घेऊन म्हटले, "पण आजोबा, मला कांही ही वाजवायला येत नाही."

"अरेच्च्या! मी त्याच्याबद्दल अजून तुला कांहीच सांगितलेलं नाही." म्हातारबाबाने खुलासा केला. "ऐक! तू नुसती ही बांसरी तोंडाशी धरून फुंक मारायची, त्यांतून आपोआप संगीत बाहेर पडतं. आणि जे कुणी हे संगीत ऐकतात, ते लगेच नाचायला लागतात. अशी त्या संगीताची अद्‌भुत शक्ती आहे. पण ही बांसरी जादूची आहे, असं म्हणूं नकोस. कारण त्यांतून दुसरी कोणतीही जादू बाहेर पडत नाही. जे कुणी हे संगीत ऐकून नाचायला लागतात, ते थांबतच नाहीत! तू बांसरीतून फुंक मारायचे बंद करशील, तेव्हांच ते नाचायचे थांबतील. तू या संगीताचा आनंद त्यांना दिल्याबद्दल ते तुला त्यानंतर कांहीतरी मोबदला देऊं पाहातील. अशा रीतीने ही बांसरी तुझ्या साऱ्या गरजा पुरवील."

हिरालालने त्या बाबासमोर साष्टांग नमस्कार घातला, त्याचे आशिर्वाद घेतले आणि तो आपल्या मार्गाने जाऊं लागला. अचानक त्याला एका पक्ष्याचे मंजुळ गाणें ऐकूं आले. त्याला बांसरी वाजवण्याची इच्छा झाली. आपली बांसरी कुणीतरी ऐकतांय, हे त्याला अगोदर माहीत नव्हतं.. पण त्याला एक दांडगट मनुष्य बांसरीच्या संगीताच्या तालावर नाचायला लागलेला दिसला.

हिरालालला आनंद झाला आणि तो बांसरीत फुंक मारीत राहिला. तो दांडोबाही नाचत राहिला. बराच वेळ नाचल्यानंतर तो थकून गेला, आणि हिरालालनेही बांसरी थांबवली. त्या माणसाने जवळ येऊन हिरालालला मिठीच मारली. "मला कधीही इतका आनंद झाला नव्हता. ही घे तुला बक्षीस!" असे म्हणून त्याने एक थैली उघडली. त्यांत रत्नहार, बांगड्या, आंगठ्या व कर्णभूषणें, चमकत होती.

तो इसम पुढे म्हणाला, "मी चोर आहे आणि ही सगळी माझी अनेक घरांतून केलेली चोरीची कमाई आहे. पण आता मी चोऱ्या करायचे सोडून देणार आहे. या धनाचा मला आता कांही उपयोग नाही. तेव्हां ही सारी तू घे. तुझ्या ती उपयोगी पडतील."

हिरालालकडून कांही उत्तर मिळावे याची वाट न बघता त्याने ती थैली हिरालालच्या हातांत ठेवली, आणि तो तिथून घाईघाईने निघून गेला. हिरालाल स्तंभित होऊन बघूनच राहिला. थोड्या वेळानंतर तो भानावर आला आणि पुढे वाटचाल करीत

राहिला. अचानक हाती आलेले हे घबाड त्याने आपल्या गांठोड्यांत नीट सुरक्षितपणे ठेवले आणि तो पुढे निघाला.

दुर्दैवाने, हिरालाल निरागस आणि कोंवळ्या वयाचा होता. चोर हा कधी फार वेळ गप्प राहात नाही. बिबळ्याला जसे आपले ठिपके बदलायला आवडत नाही, तसंच ह्या चोराचं झालं होतं. तो हिरालालला सोडून पळून गेला खरा, पण आता आपण दिलेलं जवाहीर या मुलाकडून परत कसं मिळवायचं, याचा तो विचार करूं लागला. त्याने प्रथम ती बांसरीच चोरायचे ठरवले. पण त्याला कांही ती वाजवता येत नव्हती. तेव्हां आता हिरालालकडची रत्नांची थैली हस्तगत करणे, एवढाच पर्याय शिल्लक होता. पण ती चोरी वाटता कामा नये ही देखील अडचण होती.

चोर तोपर्यंत पुढच्या खेड्यांत जाऊन पोंचला होता. त्याने आपण एक व्यापारी आहोत असे सोंग केले आणि तो चोर थेट गांवातल्या सरपंच्याच्याच घरी गेला. त्याने कांहीतरी गोष्ट रचून सांगितली आणि शेवटी थाप मारली." त्या लबाड मुलाने मला फ़सवलं आणि माझे जवाहीर चोरले आहे. माझा पार सत्यानाश झाला हो!" आणि त्याच्या डोळ्यांतून नक्राश्रू पाझरायला लागले.

"अहो, घाबरुं नका हो! त्या मुलाला या खेड्यांतूनच पुढे जावं लागेल. इथे तो आला कीं आपण त्याला चांगला धडा शिकवूं." सरपंचाने चोरावर विश्वास ठेवून म्हटले. नंतर त्याने गांवातले कांही धडधाकट गांवकरी निवडून, त्यांच्यावर त्या मुलाला पकडून सरपंचाकडे आणण्याची कामगिरी सोंपवली.

त्या खेड्याच्या सीमेवर गर्दी पाहून हिरालालला जरा आश्चर्य वाटले. पण जवळ गेल्यानंतर त्यांच्या हातातले भाले नि दंडुके बघून त्याला धक्काच बसला त्यांच्याशी दोन हात करणे किंवा वाद घालणे शक्य नव्हते, म्हणून हिरालाल निमूटपणे त्यांच्या स्वाधीन झाला. त्यांनी त्याचे हात बांधले, आणि जवळजवळ त्याला ओढतच त्यांनी सरपंचासमोर नेले.

"महाशय, मी काय केलंय?" हिरालालने नम्रपणे विचारले.

"जसं कांही तुला कांहीच ठाऊक नाही! या माझ्या मित्राची थैली तू चोरली आहेस. त्यांतली रत्ने कुठे आहेत? ती अगोदर बाहेर काढ." सरपंचाने त्याला दरडावीत म्हटले.

"मी काढतो ना, पण त्याआधी माझे बांधलेले हात तरी सोडायला सांगा." हिरालाला धिटाईने म्हणाला गांवकऱ्यांनी त्याचे हात मोकळे केले. हात

सुटल्याबरोबर हिरालालने सर्वांत आधी ती बांसरी बाहेर काढली आणि तोंडाशी धरुन त्यांत फुंक मारली. झालं, अत्यंत मधुर संगीत सुरुं झालं, आणि तिथे जमलेले सारेजण अगदी सरपंच व व्यापाऱ्याच्या वेषांतला चोरसुद्धां, सगळेच त्या तालावर नाचायला लागले. पण त्यापूर्वीं तो चोर ओरडला, "नको, त्याला बांसरी वाजवायला देऊं नका. तो कधी थांबायचाच नाही."

हा नवा मित्र असं कां म्हणतो आहे ते कांही सरपंचाला कळलं नाही. म्हणजे हे दोघे पूर्वीं भेटलेले होते कां? त्या शिवाय हा मुलगा बांसरी वाजवतो हे त्या व्यापाऱ्याला कसं काय कळलं? तोपर्यंत गांवातले इतर लोकही गोळा झाले आणि त्या संगीताने मोहून जाऊन तेही नाचायला लागले. हिरालाल बांसरीत फुंक मारीत राहिला.

"थांबा, थांबा, कृपा करुन थांबा! माझा गुन्हा मी कबूल करतो." चोर अखेरीस ओरडला.

हिरालालने बांसरी ओठांपासून दूर केली. चोर धापा टाकीत नाचायचा थांबला. इतर लोकही थांबले. त्यांना चोराने आपण होऊन सांगितले. "हा मुलगा चोर नाही. मीच लोकांचे दागदागिने चोरत होतो. त्याच्या थैलींत असलेले सारे दागिने मीच त्याला देऊन टाकले होते. त्याने बांसरी वाजवायची थांबवावी म्हणून मी ते दिले होते. त्याने मला शिक्षा केली आहेच, आणि आता तुम्हाला कुणाला त्रास होऊं नये इतकीच माझी इच्छा आहे!"

सरपंचाने सुटकेचा निश्वास टाकला. तोपर्यंत हिरालालने आपल्या गांठोड्यांत नीट ठेवलेली ती थैली बाहेर काढली. त्याने ती सरपंचाच्या पुढ्यांत आणून ठेवली. "ह्याने ही थैली मला देताना चोरी करणे सोडून दिल्याचे सांगितले होते. आता तुमच्या सर्वांच्या साक्षीने 'चोरी करणार नाही' अशी शपथ घ्यायला त्याला लावा. म्हणजे त्याचे नवे चांगले आयुष्य पुन्हां सुरुं होईल."

चोर तिथून निघून जाईपर्यंत ते गांवकरी गप्प होते. त्यानंतर त्यांनी हिरालालचे टाळ्या वाजवून अभिनंदन केले. "तूच आमचा नेता हो! या गांवात तू कायमचाच आमच्याबरोबर राहा!"

सरपंच म्हणाला, "हो रे हो! हिरालाल, अगोदर तू आमच्याबरोबर जेवायला चल. त्यानंतर तुझ्यासाठी नवीन घरांत राहाण्याची व्यवस्था आम्ही करुं."

हिरालालला आनंद झाला. आता बनारसला जायची लांबलचक वाट शोधायची जरुरी राहिली नव्हती.

वाचकांसाठी कथास्पर्धा

सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खालील गोष्ट वाचा:

चंदनसिंग आणि मोहन सिंग हे दोघे शेजारी होते. चंदनसिंग गरीब शेतकरी होता आणि मोहनसिंग एक सधन जमीनदार होता. एके दिवशी चंदनसिंगला शेतांत एक खूप मोठा भोपळा दिसला. त्याने तो तोडला आणि राजवाड्यांत नेऊन राजाला तो भेटीदाखल दिला. दरबाऱ्यांनी चंदनसिंगच्या शेतीची प्रशंसा केली आणि त्याला योग्य इनाम द्यावे अशी राजाला विनंती केली. राजाने त्याला शंभर सोन्याच्या मोहोरा बक्षीस दिल्या.

मोहनसिंगला जेव्हां ही बातमी कळली तेव्हां तो चकित झाला. एका मोठ्या भोपळ्याला जर राजाने शंभर मोहोरा दिल्या, तर आपण राजाला हत्तीच भेट दिला तर राजा हजार मोहोरा देणार नाही कां? मोहनने एक हत्तीचे पिलूं भरमसाट किंमतीला विकत घेतले, आणि ते घेऊन तो राजवाड्यांत गेला व राजाला भेट दिले. दरबारी गप्प बसले होते. "आता ह्याला मी काय बक्षीस देऊं?" राजाने मंत्र्याला विचारले.

- मंत्र्याने त्यावर काय उत्तर दिले असेल असे तुम्हाला वाटते?
- राजाने काय निर्णय घेतला?

तुमची प्रतिक्रिया १००-१५० शब्दांत लिहा व गोष्टीला समर्पक शीर्षक द्या. खालील कुपन भरुन त्याबरोबर तुमची प्रवेशिका पाठवा. पाकिटावर "वाचा नि सुचवा" असे जरुर लिहा.

शेवटची तारीख : ३१ मार्च, २००५

नांव .... वय ....

जन्मतारीख .... शाळेचे नांव ....

घरचा पत्ता ....

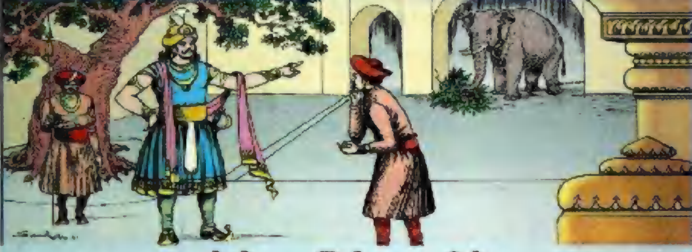
....

.... पिनकोड ....

पालकांची सही   स्पर्धकाची सही

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

82 Defence Officers Colony, Ekkatuthangal, Chennai - 600 097.

तेथे पाहिजे जातीचे

पूर्वी एकदा विरुपसेन हा मगधाचा राजा असताना बोधिसत्वाने एका हत्तीच्या रूपांत जन्म घेतला होता. तो पांढराशुभ्र हत्ती ऐरावतासारखा दिसायचा. म्हणून मगधराजाने त्याला आपला प्रमुख हत्ती मानले.

एका पर्व दिनी मगधाचे राज्य स्वर्गालाही लाजवील असे सजविले होते. राजधानीमध्ये एक वैभवसंपन्न मिरवणूक काढायचे आयोजन झाले होते. म्हणून त्या श्वेतहत्तीला चांगले नटविले होते. सुसज्ज सैनिक मागेपुढे असलेल्या, हत्तीच्या नटलेल्या अंबारीमध्ये बसलेल्या राजाची मिरवणूक निघाली.

राजमार्गाच्या दुतर्फा उभे असलेले लोक मोठ्या उत्साहाने, ''अहाहा! या गजराजाची चाल तर बघा! याच्या दमदार चालीचा डौल पाहता, एखाद्या सार्वभौम राजाचे वाहन होण्यास साजेसा आहे!'' असे त्या हत्तीच्या गुणांचे कौतुक करुं लागले.

लोक हत्तीची स्तुती करीत असलेले पाहून राजाच्या मनांत आले - ''राजा म्हणून माझा गौरव करण्याऐवजी हे लोक हत्तीचीच स्तुती करीत आहेत म्हणायचे! एकही माणूस अंबारीत विराजमान झालेल्या माझ्याकडे पहायला तयार नाही! सर्वांची दृष्टी या हत्तीवरच खिळली आहे. याची शिक्षा म्हणून कांहीतरी उपाय योजून या हत्तीची विल्हेवाट लावली पाहिजे.''

दुसऱ्या दिवशी सकाळी राजाने माहुताला बोलाविले. व ''काय रे, तो पांढरा हत्ती चांगला प्रशिक्षित आहे काय?'' असे विचारले.

''त्याला योग्य प्रशिक्षण देऊन अंबारीचा हत्ती मीच बनविले, प्रभू!'' माहूत म्हणाला.

''काय की! तुझ्या सांगण्यावर माझा विश्वास नाही. नुसता अहंकारी व मानी हत्ती असावा अशी मला शंका वाटते आहे.'' राजा म्हणाला.

''तसं काही नाही, प्रभू!'' माहूत म्हणाला.

''बरं, तूं सांगितल्याप्रमाणे जर चांगल्या तालमीत वाढलेला तो हत्ती असेल तर तूं त्याला समोरच्या पर्वतशिखरावर चढवूं शकशील कां?'' राजाने विचारले.

''चढवूं शकतो, महाप्रभू!'' असे म्हणून माहुताने क्षणभरांत त्या अंबारीच्या हत्तीला पर्वतशिखरावर चढविले.

राजा कांही दरबाऱ्यांना बरोबर घेऊन मागाहून पर्वतावर चढला. शिखराचा थोडासा भाग सपाट होता व पुढे कुशाग्र सुळा होता. राजाने ''हत्तीला तिथे थांबव,'' असे माहुतास सांगितले.

''तूं याला कसे प्रशिक्षित केले आहेस, बघूंया! हत्तीला तीन पायांवर उभे कर!'' राजा म्हणाला.

लगेच माहुताने हत्तीच्या मस्तकावर अंकुश ठेवले व त्याला सावध करीत म्हणाला - ''बाबा रे! महाराजांची आज्ञा आहे, तीन पायांवर उभा रहा बरे!'' हत्तीने तसेच केले.

राजा, ''अहा! छान!'' असे म्हणाला. व ''आतां पुढच्या दोन पायावर उभा राहूं शकतो कां बघ.'' अशी आज्ञा दिली.

माहुताचा इशारा मिळताच हत्ती पुढच्या दोन पायांवर उभा राहिला.

''हेही छान आहे! आतां मागच्या दोन पायांवर उभे रहायची आज्ञा दे!'' राजा म्हणाला. त्यासरशी हत्ती मागच्या दोन पायांवर उभा राहिला.

''एका पायावर उभा राहूं शकतो कां?'' म्हणून राजाने माहुताला विचारले.

हत्ती एका पायावर सहज उभा राहिला. नाना तऱ्हेने त्रास दिला तरी हत्ती पर्वतशिखरावरून खाली पडला नाही, हे पाहून राजाच्या मनाचा जळफळाट झाला. ''एवढीशी तालीम दिली तर कोणताही हत्ती हे सारे करुं शकेल आणि एक परीक्षा घ्यावी म्हणतो!'' राजा म्हणाला.

''जशी आपली आज्ञा! ती परीक्षा कोणती, महाप्रभू!'' माहुताने विचारले.

''हत्ती जसा आपल्या पायांनी या पर्वत-शिखरावर चढला तसाच अधांतरी हवेत चालेल असे कर. ही माझा आज्ञा आहे!'' राजा म्हणाला.

ते ऐकतांच राजाचा दुष्ट हेतू माहुताच्या लक्षांत आला. परंतु थोडेसुद्धा न डळमळता माहुताने हत्तीच्या कानांत हळूच असे सांगितले - ''बाबा रे! तू या पर्वतशिखरावरून घसरून खाली

पडावेस म्हणून राजाने हा कट रचला आहे. त्याला तुझे मूल्यांकन करता आले नाही. तुझ्यांत जर अद्वितीय शक्ती असेल, तर तूं असाच या कड्यावरुन पुढे हवेंत चालत जा."

अद्भुत्शक्तींचा महिमा असलेला तो हत्ती पर्वतशिखरावरुन तसाच पुढे गेला व अधांतरी तरंगत जाऊ लागला. तेव्हां माहूत असे म्हणाला - "हे राजा! हा हत्ती असामान्य अशा दैवीशक्तींचा अंश असून तुझ्यासारख्या गाजरपारख्याच्या अंबारीचा प्रमुख हत्ती होण्याच्या योग्यतेचा नाहीच नाही! किंमत न जाणणारे तुझ्यासारखे मूर्ख, अशा हत्तीलाच नव्हे तर, अमूल्य अशा कोणत्याही गोष्टीला गमावून बसतात. मूर्ख स्वतःच्या अविवेकाची प्रौढी दहा लोकांमध्ये मिरवीत असतात."

हवेत चालत जात हत्ती काशी राजाच्या उद्यानात अधांतरी उभा राहिला. हे पाहून काशीचे पौरजन आनंदाने ते दृश्य पहाण्यासाठी उद्यानाभोवती गोळा झाले.

ही वार्ता राजाच्या कानीं आली. काशीराज त्वरेने राजोद्यानात आला व हत्तीकडे पहात हात जोडून म्हणाला - "गजराजा! तुझ्या येण्यामुळे माझे राज्य पावन झाले. खाली उतरून ये, अशी मी प्रार्थना करतोय!"

राजाने असे म्हणताच हत्तीच्या रूपांत असलेला बोधिसत्त्व खाली आला. राजाने विचारले असता माहुताने घडलेली हकिगत सांगितली. ती ऐकून काशी राजाला व तिथे जमलेल्या नागरिकांना अत्यानंद झाला.

राजाने हत्तीला श्रृंगारले व त्याच्यासाठी सुंदर गजशाला बनविली. व त्याची उत्तम व्यवस्था राखायची सोय केली. त्यानंतर राज्याचे तीन समान भाग केले. एक भाग हत्तीच्या रूपांत असणाऱ्या बोधिसत्वाच्या पोषणाकरिता नेमून दिला. दुसरा भाग माहुताला दिला व तिसरा स्वतःसाठी ठेवला.

बोधिसत्त्वाने काशीराज्यात पाऊल टाकताच काशी राजाचे ऐश्वर्य, धन-संपदा व वैभवाची दिवसेदिवस अभिवृद्धी होऊ लागली. त्याची कीर्ती दशदिशांमध्ये पसरली.

विष्णुपुराण

रामाचा राज्याभिषेक झाल्यावर तो लक्ष्मण, भरत व शत्रुघ्न यांच्या मदतीने राज्यकारभार पाहू लागला. रामाची कारकीर्द सुरु होतांच प्रजा सर्व प्रकारे सुखी झाली.

एकदां एका खेडेगावात राहणारा एक ब्राह्मण आपल्या पांच वर्षांच्या मुलाचे प्रेत घेऊन राजद्वारी आला आणि रडूं लागला. त्याचा तो एकुलता एक मुलगा होता. त्याचे अकाली मरण झाल्याने तो रडत होता. त्याच्या म्हणण्याप्रमाणे राजा जर उत्तम प्रकारे राज्यकारभार पहात असेल तर मुलाला असे अकालमरण येणेच शक्य नाही. इक्ष्वाकु वंशात असे पूर्वी कधी घडलेच नाही. रामाच्या राज्यांतच देश या दशेला पोंचला आहे.

रामाला ते कळल्यावर त्याने फार चिंतित होऊन आपल्या मंत्र्यांना आणि वसिष्ठादी ऋषिवर्यांना बोलाविले आणि त्यांना ब्राह्मणाच्या मुलाचे अकालमरण झाल्याचे सांगितले. त्यावर नारदाने शंबुक नांवाचा एक शूद्र तपश्चर्या करीत असून ते कार्य युगधर्माविरुद्ध असल्या कारणाने बालक मरण पावल्याचे सांगितले.

राम लक्ष्मणाला म्हणाला - "तू जाऊन त्या ब्राह्मणाचे सांत्वन कर आणि त्या मुलांचा देह तेलांत सुरक्षित बुडवून ठेव." नंतर तो धनुष्यबाण घेऊन पुष्पक विमानात बसला आणि पश्चिम, उत्तर आणि पूर्व दिशांकडील देश फिरून पाहिला. नंतर तो दक्षिणेकडे गेला. तेथे त्याने एका सरोवरांत डोक्यावर उभा राहून तपश्चर्या करीत असलेल्या एका माणसाला पाहिले.

राम पुष्पक विमानांतून उतरला आणि तलवार उपसून त्याने शंबूकाचे डोके उडविले. शंबूकाचे

डोके डोळे उघडून रामाला पाहून म्हणाले - "राघवा! मरण हे अटळच आहे. तू त्याला कारण झालास, एवढेच! वर्णाश्रम धर्माच्या बंधनात सांपडलेल्या निरनिराळ्या वर्णाचा जो समाज आहे, त्याचा तू राजा आहेस. राजा हा प्रजेचा सेवक असतो. त्या कर्तव्यकर्माचे तू पालन केलेस. म्हणून तुला वाईट वाटून घ्यायचे काही कारण नाही. तुला कोणतेही पाप यामुळे लागणार नाही. मी आपल्या जाती व वृत्ती पलीकडचा एक योगी आहे! विष्णूकडून सायुज्य मुक्तीचा लाभ मला होत आहे." असे सांगून त्याने डोळे मिटले.

शंबुकाची बायको कपिला रामाला म्हणाली - "हे सीतापती! राजाच्या कर्तव्याचे पालन करीत असताना तुझ्यासमोर पुढे नवेनवे प्रसंग येतील. त्यांची ही सुरवात, नांदी आहे! मी माझ्या पतीबरोबर आनंदाने जात आहे. तू दृढचित्त होऊन आपल्या कर्तव्याचे पालन कर!" असे सांगून तिने पतीच्या चितेवर उडी टाकून सहगमन केले.

राम परत येत असतांना वाटेत घुबडाचे एक झाड होते. त्याच्या ढोलीत एक घार शिरली होती. तिला शिक्षाच म्हणून रामाने तिच्या डोक्यात एक चापटी मारली. त्या पाठोपाठ त्या घारीचे रूप बदलले, आणि ब्रह्मदत्त नांवाचा राजा शापमुक्त होऊन गेला.

विश्वामित्राने रामाच्याकडे येऊन, शकुंत नावाच्या राजाने अपमान केला होता, म्हणून त्याचा वध करावा म्हणून आज्ञा केली. राम लगेच गुरुची आज्ञा शिरसावंद्य मानून शकुंतलचा वध करण्यास निघाला.

हनुमंताची आई अंजनादेवी हिने शकुंताला आश्रय दिला. हनुमानाने आईचा मान राखण्यासाठी रामनामाचा जप करीत डोळे रामबाणाला मिटून निधड्या छातीने तोंड दिले. रामाने सोडलेला बाण हनुमंताच्या छातीत लीन झाला.

ज्यांच्यामुळे रामहनुमान यांचे हे वैर झाले, त्या विश्वामित्रांनी शकुंताला क्षमा केली आणि तेथून निघून गेले.

एकदां मध्यरात्रीच्या सुमारास एक कुत्रा रामाच्या शयनगृहाजवळ आला आणि न्याय मिळावा म्हणून त्याने आर्तनाद केला. रामाने लगेच येऊन कुत्र्याच्या जखमेतून रक्त वहात होते ते थांबविले.

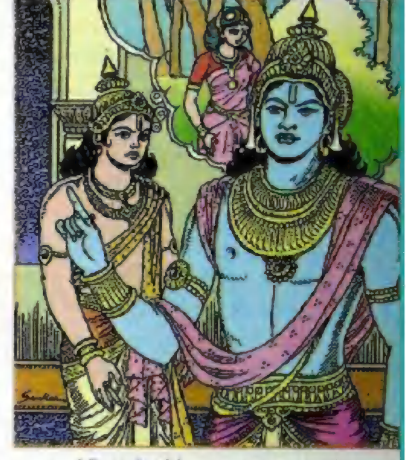
कुत्रा म्हणाला, "गेल्या जन्मी मी पुजारी होतो म्हणून कुत्रा म्हणून जन्मलो, निष्कारण मला

मारणाराला पुजारी म्हणून नेमावे, हीच त्याला योग्य शिक्षा होईल." त्याची जखम भरली गेली व तो कुत्रा आनंदाने परत गेला.

राज्यव्यवस्था उत्तम तऱ्हेने चालली होती, इतकी की कोणत्याही प्राण्याला सुद्धा त्रास होऊ नये याची काळजी राम बाळगीत असे. "अशा राज्यात परक्याच्या घरांत राहून आलेल्या पत्नीला घरांत घ्यायचे लाजिरवाणे काम करणे राजकर्त्या रामासारख्याला कसे शोभते?" असे दुर्वचन एका सामान्य माणसाच्या तोंडून बाहेर पडले.

म्हणून रामाने लक्ष्मणाला सांगितले, "सीतेला जंगलात पोंचवून सोडून ये." राम पुढे म्हणाला, "लक्ष्मणा, विचार कर, एक सामान्य माणूस म्हणाला तर कित्येकजण मनांत असूनही बोलत नसतील, असे नाही कां वाटत तुला? राज्य म्हणजे जमीन नव्हे, जमिनीवर राहणारी प्रजा आहे! त्या न्यायाने व धर्माने रक्षण करणे म्हणजे तलवारीच्या धारेवर चालण्यासारखे आहे. स्वार्थाला येथे जागा नाही. हृदयाला दगडासारखे कठोर करुन कर्तव्य पालन करावे लागते!" असे लक्ष्मणाला सांगून त्याने पाठविले.

"मुनिपत्नींबरोबर रहावेसे वाटते आहे," असे सीता एकदां म्हणाली होती त्याची आठवण करुन देऊन लक्ष्मणाने सीतेला रथांत बसवून देऊन अरण्यांत सोडले. पण त्याला वाईट वाटले व तो म्हणाला - "हनुमंताने तेव्हां संजीवनी आणून मला कशाला वांचविले?" असे म्हणत त्याने आपली छाती बडवून घेतली.

वाल्मीकि मुनी सीतेला आपल्या आश्रमांत घेऊन गेले. आश्रमांत सीतेला लवकुश ह्यांचे सुंदर जुळे झाले.

अयोध्येत अनावृष्टीमुळे दुष्काळ पडला. सीतेच्या विरहाने आधीच दुःखी झालेल्या रामाला "अश्वमेध यज्ञ करावा" असे थोरामोठ्यांनी सांगितले. सीतेची सुवर्णमूर्ती करून रामाने यज्ञदीक्षा घेतली.

वाल्मीकि ऋषींनी रचलेले रामायण गात लवकुश अयोध्येला आले. मुनिबालक म्हणून त्यांचे वर्णन करण्यात आले होते. रामाच्या मनांत त्यांच्याविषयी वात्सल्य भाव उत्पन्न झाला. रामाने त्यांना अनेक भेटवस्तू दिल्या.

यज्ञाश्व जात असतां लवकुशांनी त्याला धरून आश्रमांत बांधून ठेवले व त्याला सोडले नाही.

शत्रुघ्न घोड्याला सोडविण्यासाठी ससैन्य आला. त्याला व नंतर भरत आणि लक्ष्मणाला सुद्धां युद्धाला आलेले असताना लवकुशांनी घायाळ केले. शेवटी स्वतः रामाला युद्ध करावे लागले.

आईचे स्मरण करुन लवकुशांनी रामावर बाण सोडला. राम सुद्धां बेशुद्ध होऊन पडला. सीतेने स्वतः येऊन रामाला शुद्धीवर आणले. सर्वजण त्यानंतर एकामागून एक शुद्धीवर आले.

वाल्मीकींनी लवकुशांना व सीतेला रामाकडे सोंपविले. राम सीतेसह सिंहासनावर बसला व लवकुशांना मांडीवर घेतले. त्याने त्यांना युवराजपद दिले.

नंतर रामाने सीतेला तिचे पावित्र्य अयोध्यावासियांसमोर सिद्ध करायला सांगितले.

सीता अयोध्या नगरीच्या केंद्रस्थानी उभी राहून आकाशाकडे पाहून अयोध्येत पाऊस पडावा अशी प्रार्थना करुं लागली. त्या पाठोपाठ आकाश मेघाच्छादित झाले व मोठा पाऊस पडला.

नंतर सीता भूमातेकडे पहात म्हणाली - ''आई, रघुवंशाचे कुलदीपक आपल्या वडिलांकडे पोंचले. आतां मला कसलीच इच्छा उरली नाही. आतां मला पोटात घे!''

जमीन थोडीशी हादरली आणि दुभंगली. दिव्य कांती चहूकडे पसरली. भूदेवी रत्नजडित सिंहासनावर बसून प्रगट झाली. तिने सीतेला आपल्या उराशी धरले आणि भूगर्भात अदृश्य झाली. पुष्पवृष्टी झाली. आणि दुभंगलेली जमीन पुन्हां एक झाली.

रामाने जमिनीला भेदून टाकतो म्हणून धनुष्य हातात घेतले. तेव्हांच आकाशवाणी झाली - ''रामा, भूदेवीवर राग काढणे हिताचे नाही. सीता भूमीतून अवतरली होती आणि आता परत भूमीत अंतर्धान पावली.''

मुलांची काळजी घेत रामाने अनेक वर्षे राज्य केले. एकदां यमधर्मराज ब्राह्मण रूपे आला. म्हणाला, ''तुला एक दैवी रहस्य सांगावयाचे आहे. लक्ष्मणाला पाहाऱ्यावर ठेव. त्याने कोणाला आत येऊ दिले तर त्याला मृत्युदंड मिळेल, असे सांग ''रामाने ते मान्य केले. लक्ष्मण द्वारपालकाचे काम करीत होता. यम आपल्या स्वस्वरूपात प्रगट होऊन म्हणाला - ''तुझे अवतारकार्य संपले आहे. तू वैकुंठाला विष्णु होऊन रहा.''

त्याचवेळी दुर्वास ऋषी येऊन म्हणाले - ''तत्क्षणीं मला आंत जाऊ दिले नाही तर मी रघुवंशालाच शाप देईन.'' म्हणून लक्ष्मणाने त्यांना आत जाऊ दिले, आणि सरयू नदीत बुडून तो मरण पावला.

रामाने लवकुशांचा राज्याभिषेक करून दिला आणि राज्यकारभार त्यांच्या हातात दिला.

तो श्रावणाचा महिना होता. शरयू नदीला पूर आला होता. त्या दिवशी पौर्णिमा होती व चंद्रग्रहणही होते.

मंगलवाद्ये वाजत होती. भरत व शत्रुघ्न दोन्ही बाजूंनी चालत होते. राम सरयू नदीवर निघाला. प्रजा रामाच्या मागून चालत होती.

रामाने नदीत प्रवेश केला. पाठोपाठ दोघे भाऊ सुद्धा पाण्यांत उतरले. त्याच वेळी ग्रहण सुटले

आणि पूर्णचंद्रबिंब दिसू लागले. आकाशातून त्याच वेळी पुष्पवृष्टी झाली. साम, देवगांधार, हिंदोळ वगैरे राग निरनिराळ्या वाद्यांवर व वीणेवर वाजू लागले. दिशा दुमदुमू लागल्या.

त्या समयी चांदणे लख्ख पडले होते. पुष्पवृष्टी होत होती. सरयू नदीच्या लाटांवर फुले तरंगत होती. सरयू नदी जणुं कांही फुलांबरोबर खेळत होती.

त्यापूर्वीच लक्ष्मण शेषनाग होऊन व सीता लक्ष्मी होऊन विष्णूच्या स्वागतास उभे होते. भरत व शत्रुघ्न शंखचक्र होऊन तयार होते. विष्णु रामावतार संपूर्ण करुन वैकुंठलोकी पोचला. लक्ष्मी पाय चेपू लागली आणि शेषनागाच्या शय्येवर विष्णु पहुडला.

रामाने उत्तम मानवावतार घेऊन पित्याच्या आज्ञेचे पालन केले. वनवासास गेला. कार्यसिद्धी

शत्रुघ्न घोड्याला सोडविण्यासाठी ससैन्य आला. त्याला व नंतर भरत आणि लक्ष्मणाला सुद्धां युद्धाला आलेले असताना लवकुशांनी घायाळ केले. शेवटी स्वतः रामाला युद्ध करावे लागले.

आईचे स्मरण करून लवकुशांनी रामावर बाण सोडला. राम सुद्धां बेशुद्ध होऊन पडला. सीतेने स्वतः येऊन रामाला शुद्धीवर आणले. सर्वजण त्यानंतर एकामागून एक शुद्धीवर आले.

वाल्मीकींनी लवकुशांना व सीतेला रामाकडे सोंपविले. राम सीतेसह सिंहासनावर बसला व लवकुशांना मांडीवर घेतले. त्याने त्यांना युवराजपद दिले.

नंतर रामाने सीतेला तिचे पावित्र्य अयोध्यावासियांसमोर सिद्ध करायला सांगितले.

सीता अयोध्या नगरीच्या केंद्रस्थानी उभी राहून आकाशाकडे पाहून अयोध्येत पाऊस पडावा अशी प्रार्थना करुं लागली. त्या पाठोपाठ आकाश मेघाच्छादित झाले व मोठा पाऊस पडला.

नंतर सीता भूमातेकडे पहात म्हणाली - ''आई, रघुवंशाचे कुलदीपक आपल्या वडिलांकडे पोंचले. आतां मला कसलीच इच्छा उरली नाही. आतां मला पोटात घे!''

जमीन थोडीशी हादरली आणि दुभंगली. दिव्य कांती चहूकडे पसरली. भूदेवी रत्नजडित सिंहासनावर बसून प्रगट झाली. तिने सीतेला आपल्या उराशी धरले आणि भूगर्भात अदृश्य झाली. पुष्पवृष्टी झाली. आणि दुभंगलेली जमीन पुन्हां एक झाली.

रामाने जमिनीला भेदून टाकतो म्हणून धनुष्य हातात घेतले. तेव्हांच आकाशवाणी झाली - ''रामा, भूदेवीवर राग काढणे हिताचे नाही. सीता भूमीतून अवतरली होती आणि आता परत भूमीत अंतर्धान पावली.''

मुलांची काळजी घेत रामाने अनेक वर्षे राज्य केले. एकदां यमधर्मराज ब्राह्मण रूपे आला. म्हणाला, ''तुला एक दैवी रहस्य सांगावयाचे आहे. लक्ष्मणाला पाहाऱ्यावर ठेव. त्याने कोणाला आत येऊ दिले तर त्याला मृत्युदंड मिळेल, असे सांग ''रामाने ते मान्य केले. लक्ष्मण द्वारपालकाचे काम करीत होता. यम आपल्या स्वस्वरूपात प्रगट होऊन म्हणाला - ''तुझे अवतारकार्य संपले आहे. तू वैकुंठाला विष्णु होऊन रहा.''

त्याचवेळी दुर्वास ऋषी येऊन म्हणाले - ''तत्क्षणीं मला आंत जाऊ दिले नाही तर मी रघुवंशालाच शाप देईन.'' म्हणून लक्ष्मणाने त्यांना आत जाऊ दिले, आणि सरयू नदीत बुडून तो मरण पावला.

रामाने लवकुशांचा राज्याभिषेक करून दिला आणि राज्यकारभार त्यांच्या हातात दिला.

तो श्रावणाचा महिना होता. शरयू नदीला पूर आला होता. त्या दिवशी पौर्णिमा होती व चंद्रग्रहणही होते.

मंगलवाद्ये वाजत होती. भरत व शत्रुघ्न दोन्ही बाजूंनी चालत होते. राम सरयू नदीवर निघाला. प्रजा रामाच्या मागून चालत होती.

रामाने नदीत प्रवेश केला. पाठोपाठ दोघे भाऊ सुद्धा पाण्यांत उतरले. त्याच वेळी ग्रहण सुटले

आणि पूर्णचंद्रबिंब दिसू लागले. आकाशातून त्याच वेळी पुष्पवृष्टी झाली. साम, देवगांधार, हिंदोळ वगैरे राग निरनिराळ्या वाद्यांवर व वीणेवर वाजू लागले. दिशा दुमदुमू लागल्या.

त्या समयी चांदणे लख्ख पडले होते. पुष्पवृष्टी होत होती. सरयू नदीच्या लाटांवर फुले तरंगत होती. सरयू नदी जणुं कांही फुलांबरोबर खेळत होती.

त्यापूर्वीच लक्ष्मण शेषनाग होऊन व सीता लक्ष्मी होऊन विष्णूच्या स्वागतास उभे होते. भरत व शत्रुघ्न शंखचक्र होऊन तयार होते. विष्णु रामावतार संपूर्ण करून वैकुंठलोकी पोचला. लक्ष्मी पाय चेपू लागली आणि शेषनागाच्या शय्येवर विष्णु पहुडला.

रामाने उत्तम मानवावतार घेऊन पित्याच्या आज्ञेचे पालन केले. वनवासास गेला. कार्यसिद्धी

भुकेचे औषध

एकदा एका देशांत दुष्काळ पडला. त्या देशाच्या राजाने मंत्री व सरकारी अधिकाऱ्यांची बैठक बोलावली आणि सांगितले, "आपल्या देशांत दुष्काळाने थैमान घातले आहे. रोज भूकबळींची संख्या वाढते आहे. भुकेचा प्रश्न कायमचा सोडवण्यासाठी मी वैद्यांना सांगून असे कांही अद्भुत औषध तयार करवणार आहे कीं ते घेतले कीं भविष्यकाळांत कुणाला भूकच लागणार नाही!"

राजाचे बोलणे सर्वांनी ऐकले, पण त्यावर कुणीही आपले मत दिले नाही. राजाला आपली सूचना आवडली नाही तर काय करायचे?

परंतु वृद्ध मंत्री सुबुद्धि यांनी उभे राहून आपले मत सांगितले, "महाराज, दरवर्षी देशांत कोणत्या ना कोणत्या प्रदेशांत दुष्काळ पडतोच. तो जर दूर करायचा असेल तर पाण्याचे सिंचन करायच्या सुविधा वाढवल्या पाहिजेत, आणि देशांत हिरवी कुरणें दिसली पाहिजेत. पण नुसत्या भुकेच्या औषधाने दुष्काळ थांबवणे अशक्य आहे."

"त्यांत काय अशक्य आहे, ते मी पाहातोच!" राजा चिडून मंत्र्याला म्हणाला. त्यानंतर राजाने मंत्र्याची सूचना फेटाळत म्हटले कीं हे मंत्री प्रत्येक गोष्टीत अडथळा आणीत असतात. त्यावर कांहीही बोलणे इतर सर्वांनी टाळले, आणि राजाच्या सूचनेची मुक्तकंठाने प्रशंसा केली.

त्यानंतर राजाने देशांतल्या सर्व वैद्यांना निमंत्रणे धाडली व त्यांना आज्ञा दिली, "तुम्हाला सर्वांना मी एका महिन्याची मदत देतो आहे. तेवढ्या अवधीत भूक मिटवणारे औषध तुम्ही तयार करायला हवे."

हे ऐकून सगळे वैद्य चकित झाले. त्यांच्यापैकी एकाने म्हटले, "महाराज, क्षमा करावी. भूक थांबवणारे औषध कोणत्याही वैद्यकी ग्रंथात दिलेले नाही."

"तर मग या सगळ्या वैद्यांना तुरुंगात टाका!" राजाने आज्ञा केली.

त्यावेळी एक म्हातारा पुढे येऊन बोलला,

२५ वर्षांपूर्वींची चांदोबात प्रकाशित झालेली कथा

"महाराज, आपण या सर्व वैद्यराजांना तुरुंगात पाठवूं नका. मी एका आठवड्याच्या आंत भुकेचे औषध तयार करुन देतो.

"वा, वा! वैद्यराज असावा तर असा!" राजाने प्रसन्न होऊन सर्व वैद्यांना घरी पाठवले. त्यानंतर कांही दिवसांतच तो म्हातारा राजाच्याकडे आला. ताडफळाएवढे औषध तो बरोबर घेऊन आला होता. त्याने राजाला सांगितले, "महाराज, प्रत्येक माणसाने हे फक्त चिमूटभरच चूर्ण तोंडात टाकायचे आहे. त्यानंतर त्याला जन्मांत कधीही भूक लागणार नाही."

राजाने त्या म्हाताऱ्याचा सत्कार केला व ते औषध साऱ्या नगरांत वाटले. पण राजवाड्यांतल्या कुणीही ते औषध खाल्ले नाही. म्हणून त्या सर्वांना नेहमीसारखीच भूक लागत होती. पण लौकरच बातमी आली कीं नगरवासियांपैकी कुणालाच भूक लागत नाही. तेव्हां वृद्ध मंत्र्याने राजाला समजावून सांगितले, "महाराज, लोकांनी काम करणे सोडून दिले आहे. त्यांना आता भूक लागत नाही. म्हणून ते सारा वेळ करमणूक व झोंप यांतच दिवस घालवतात."

"पण सर्वांत मोठी चिंता म्हणजे भूक - तिचे. निवारण तर झाले ना?" राजा उत्साहाने म्हणाला. चार दोन दिवसानंतर मंत्र्याने पुन्हां येऊन राजाला माहिती दिली, "महाराज, नागरिकांनी आपापले काम, व्यवसाय करणे सोडून दिले आहे. विणकर कापड विणत नाही, न्हावी इतरांची दाढी करीत नाही. सगळ्या वस्तूंची टंचाई जाणवूं लागली आहे. आधी बाजारांत धान्य मिळेनासं झालं होतं, आता कुठलीच वस्तू मिळत नाही. आणि मिळालीच तर सोन्याच्या मोलाने किंमत द्यावी लागते," हे ऐकून राजा गप्प बसला.

थोड्या दिवसानंतर मंत्री पुन्हां येऊन राजाला सांगू लागला, "महाराज, लोक कायदे मोडतात. साऱ्या देशांत अशांतता वाढली आहे."

मंत्र्याची ही बातमी ऐकून राजा संतापला व म्हणाला, ''जनता अशी हरामखोर झाली आहे कां? सेनेला तयार ठेवायला सेनापतींना सांगा.''

''महाराज, आता आपल्याकडे सेनाच कुठे राहिली आहे? बहुतेक सार्‍या सैनिकांनी आपली नोकरी सोडून दिली, व ते निघून गेले आहेत.'' मंत्र्याने उत्तर दिले.

तितक्यांत घाबरलेला सेनापती तिथे आला आणि सांगू लागला. ''महाराज, आपला शत्रू चंड-प्रचंड आपल्या सेनेसह हल्ला करायला आला आहे, आणि त्याने राजधानीलाही वेढा घातला आहे.''

''आता काय करायचं? तुम्हीच सांगा!'' राजा म्हणाला.

''शत्रूच्या स्वाधीन होण्याखेरीज आपल्या-जवळ कांहीच उपाय राहिलेला नाही.'' सेनापतीने अगदी थंड स्वरांत उत्तर दिले. शत्रूचे सैनिक येऊन पोंचले आहेत हे ही त्याने सांगितलं. शत्रू सैनिकांचा नेता तिथें टपकला व म्हणाला, ''महाराज, आपले राज्य आता आमच्या ताब्यांत आले आहे. आपण विनाकरण आमच्याशी लढून आपले प्राण संकटात घालूं नयेत.''

''आता कसली आली आहे लढाई? भुकेच्या औषधाने ही परिस्थिती निर्माण केली आहे. आता मी तुमचा कैदी आहे.'' असं म्हणून राजा पुढे आला.

तो म्हातारा वैद्य पुढे येऊन म्हणाला, ''महाराज, मी अगोदरच सांगितलं होतं कीं भूक मिटवण्याचे औषध, हेच या सार्‍या अनर्थाचे मूळ आहे. पण आपण माझे म्हणणे ऐकले नाहीत!''

''म्हणून तर त्याची फळं भोगतो आहे!'' राजाने उत्तर दिले.

''आता आपल्याला खरी परिस्थिती समजली आहे, हे पाहून आम्हाला फारच आनंद वाटतो आहे.''

हे बोलत असतानाच वैद्याने आपली वेशभूषा बदलली. तो वृद्ध वैद्य म्हणजे मंत्री सुबुद्धिच होता.

''महाराज, आपण मला क्षमा करा. आपल्यामार्फत चांगल्या योजना अंमलात आणता याव्यात, या हेतूने आम्हीच हे नाटक केलं होतं. शत्रूचे सैनिक म्हणून आपलेच सैनिक उभे होते, आपण कोणाचेही बंदी नाहीत. देशाच्या संपत्तीचा योग्य उपयोग होईल अशा योजना आंखायला हव्यात, आणि देशांत हरीतक्रांती निर्माण करुन दुष्काळाचे संकट निवारायला हवं!'' वृद्ध मंत्री सुबुद्धि यांनी राजाला समजावून सांगितले.

